Gemma Busquets Ros

22 febrer de 2018

El vot femení a la premsa de les comarques gironines

(1931-1936)

Introducció.
Elles voten, elles compren

El diumenge 19 de novembre de 1933 no hi havia diari. *L'Autonomista* (1931-1939) i el *Diario de Gerona de Avisos y Noticias* (1889-1936), les dues capçaleres de la ciutat de Girona no tenien edició dominical però els dies previs a les eleccions generals al Congrés dels Diputats, la premsa gironina, tant la que propagava l'ideari d'Esquerra Republicana, *L'Autonomista,* com el rotatiu que era la veu de la Lliga, *Diari de Girona* havien dedicat múltiples articles a uns comicis *excepcionals* perquè les dones votaven per primer cop. El sufragi femení no va ser una qüestió menor; al contrari, va ser un dels grans debats dels primers mesos de la República -la llei del divorci va ser el següent- i així ho van recollir els dos diaris gironins però també diferents publicacions comarcals. Les dones van ser utilitzades com a arma electoral; eren éssers vulnerables i manipulables, un element a tutelar, però que se'ls hi havia atorgat, remarcaven amb molt d'èmfasi els articulistes, una gran responsabilitat. En gran mesura, *culpables* del resultat de les urnes. Ho resumia gràficament Clara Campoamor, advocada i la diputada del Partit Republicà Radical que va liderar la lluita pel vot femení, recollit en l'article 36 de la Constitució de la República espanyola, i aprovat pel Congrés l'1 d'octubre del 1931 :

> El vot femení era el boc expiatori carregat amb tots els pecats dels homes (…) El vot femení va ser, a partir del 1933, el lleixiu de la millor marca per rentar les ineptituds polítiques varonils (Campoamor, 2006: 189).

Però sota l'estol de llibertat que va significar la Segona República, amb avenços socials i culturals, es van generar també un munt d'expectatives per a les dones que començaven a emergir en l'espai públic. El seu paper en el debat polític va ser actiu també a les comarques gironines i l'hemeroteca dels anys trenta en recull diferents exemples, com ara el Grup Femení d'Esquerres creat a Figueres, el 28 de novembre de 1933[1]. I també un activisme, fins ara desconegut, d'altres dones gironines que la

[1] *Amb la República al cap i Catalunya al cor. Empordà Federal 1911-1938.* Teixidor Colomer, Anna (2011).

història ha deixat silenciades. Aquesta investigació ha volgut, en un estat molt embrionari, recuperar-les. Prenent com a focus el tractament del vot femení en la premsa gironina dels anys trenta, al llarg de la recerca, s'han revelat dones amb consciència política, militants i actives, i que la llosa de la desmemòria ha tapat. Noms referenciats a l'hemeroteca com el de Consol Garriga Pla, secretària del Partit Socialista Unificat i membre de la UGT, o d'Angelina Compte Lliuró, que serà regidora de sanitat i d'assistència social en l'últim ajuntament republicà a Girona. Representant de la Unió de Dones de Catalunya, l'organització femenina antifeixista creada el 1937, Angelina Compte Lliuró escriurà a la premsa, durant la Guerra Civil, nombroses crides a la mobilització de la dona amb el títol de *La Dona a la Reraguarda.*

Els aires republicans faran emergir una dona nova que fuig de la sagristia, amb inquietuds. Per una banda esdevé una electora desitjada però també, des de l'òptica publicitària, és una consumidora en potència d'una modernitat que emergeix, per exemple, en forma d'ondulacions permanents; com les dibuixades en el perfil de la jove protagonista de l'anunci de Costa, "perruqueria per senyores" -local que també és "merceria, novetats i cotilles"- publicat en un requadre, al costat de la capçalera, del setmanari catalanista d'esquerres *Ara* de Palafrugell, en la seva edició del 2 de juny del 1932. La publicitat promet "èxit" en aquesta permanent "sense electricitat". Segurament utilitzaven *sachet,* saquets que contenien reactius, subtàncies químiques que es barrejaven amb l'aigua i s'aplicaven als cabells. Els cabells curts són el símbol de la vida independent[2].

Una dona de concepció moderna que busca consells estètics, per agradar-se i agradar, a les pàgines d'*Elegàncies,* que *L'Autonomista* publicarà a partir del 1933 i fins el 1935 amb periodicitat quinzenal. El rotatiu gironí incorpora així les denominades "pàgines femenines", un fenomen que apareix en els diaris durant els primers anys de la dècada i que la premsa anglosaxona defineix com *Women Pages.* [3] Segons remarca la periodista Elvira Altés, són una mena de suplements adreçats a les dones i la gran novetat als diaris d'informació general de Barcelona com *La Humanitat, La Rambla* o *La Veu de Catalunya.* Per Elvira Altés, les pàgines femenines demostren la importància que les dones estaven adquirint "com a lectores i com a protagonistes dels esdeveniments". En aquestes pàgines hi escriuen periodistes destacades de l'època

---

[2] *L'enigma Arquimbau* Guillamon. Julià (Comanegra, 2016)

[3] *Les periodistes dels temps de la República (*pag. 38). Altés, Elvira (Col·legi de Periodistes, 2011)

que hi mantindran columnes d'opinió com Llucieta Canyà (*Món femení*), Rosa Maria Arquimbau (*Film & Soda)* o seccions diàries com la que Rovira i Virgili encarrega a Anna Murià per a *La Nau* i que portarà per títol *La llar i la societat*. Anna Maria Martínez Sagi i Irene Polo escriuran a la pàgina femenina de *La Rambla* que tindrà capçalera pròpia, *Les dones intervenen* tot i que en d'altres moments s'anomenarà *Fèmina.* La periodista Elvira Altés destaca que aquestes autores assumiran, en alguns casos, un cert discurs de gènere, "en el sentit que tenen clar que s'adrecen a dones i que pretenen persuadir-les sobre quines són les qualitats femenines que han de conrear". Amb el punt d'inflexió que representa la República, les dones començaran a tenir expectatives socials i també individuals. De què parlaran les pàgines femenines a la premsa catalana dels anys trenta? Les temàtiques es fan explícites a la capçalera de *Fèmina,* adornada, a banda i banda, per dues imatges de dues dones: A sota una deesa grecoromana, una figura clàssica, s'hi pot llegir *literatura*, *art* i *història.* A la imatge d'una dama amb barret, icona de sofisticació i modernitat, s'hi pot llegir, *política*, *esports* i *modes.* A l'edició de 6 de juny del 1932 de *Fèmina,* s'hi recull la notícia de la constitució del Front Únic Femení Esquerrista de Catalunya i s'anima a les dones de comarques que vulguin formar delegacions avisin al comitè central. Anna Maria Martínez Sagi perfila, en una secció titulada "La dona que treballa", a les senyoretes de companyia. I Carles Soldevila, en la seva columna "Inter Nos" -seguint així la tradició de la rúbrica masculina en articles d'orientació ideològica i política- tracta la qüestió del sufragi femení fent-se ressó del debat públic que ha suscitat i sobretot de la misogínia que ha desfermat. "Trobo sovint homes que no s'havien preocupat gens de les vostres idees i no gaire dels vostres sentiments, i ara, se n'ocupen per provar de preveure quina serà la vostra influència dins la política". "Només aquest fet -el d'haver de comptar amb la vostra opinió- ja els irrita", rebla Soldevila. El periodista troba remarcable, virtuós en dirà, el fet que la concessió del vot a les dones ha obligat als misògins "a girar els ulls envers les dones amb un interès distint de l'interès tradicional". En relació al debat de gènere, conclourà Carles Soldevila: "No podem desentendre'ns de llur manera de pensar en política o en religió. No podem seguir contemplant amb un somriure irònic o despectiu llurs inclinacions al fanatisme o llur tendència a un aristocratisme buit i sense solta. No tenim altre remei sinó tractar-les com a ésser humans, ni inferiors ni superiors, sinó amb qualitats i aptituds alhora diferents i equivalents."

A la pàgina femenina de *L'Autonomista* no s'hi parlarà de temes polítics. Sota la capçalera *Elegàncies,* el tarannà serà més frívol, menys reflexiu i les signatures, en pseudònim. S'hi repetiran, amb els anys, dos anunciants. La publicitat de la merceria icònica de Girona, La Moda, a la plaça del Vi en direcció al carrer Ciutadans, però que en aquells anys republicans el nomenclàtor l'havia canviat per "Plaça de la República, número 13", i amb el mateix logotip de l'actualitat. I el fotògraf Barber, a la Rambla número 29, el qual té com a eslògan, "el fotògraf de les elegàncies". La pàgina femenina de *L'Autonomista* tindrà secció poètica; versos dedicats que Fimel, un pseudònim, escriurà en castellà a la secció "Bellezas gerundenses", destinats a la dona gironina amb noms i cognoms. Per exemple en l'edició del 24 de novembre del 1934, hi ha dos poemes dedicats a Elvira Llobet Llavari i a Maria Ordis Sabater. Un any abans, per la temporada de tardor-hivern del 1933, quan les dones exerceixen per primer cop el vot, s'estilaven els velluts i els crespons mates "indicadíssims" per prendre el tè. Signada per Yvette, la crònica de la moda d'hivern publicada el 9 de novembre del 1933 ressaltava que els "trajos de nit i mitja nit són d'una riquesa incomparable, completament renyits amb la crisi econòmica". La cronista feia notar però, que la moda era per a tothom, vents democratitzants que bufava la República, amb la següent idea: "això no vol dir que sols els podran ostentar les persones adinerades, ja que avui dia tenim l'avantatge de què hi han imitacions fetes amb molta habilitat que resulten molt pràctiques per a la butxaca i compleixen molt bé en innombrables casos".

Vestits per a totes. Hi ajuden les modistes que també s'anuncien a la premsa gironina. És el cas de Mercè Roca, amb taller al carrer Nou del Teatre, que a més ensenya el tall *Martí.* Però no tot és estètica, si bé és un fil que se'n deriva. L'arribada de la República va representar la popularització de la pràctica de l'esport més enllà de les classes benestants. I a les pàgines *d'Elegàncies* s'escriurà sobre els beneficis de l'esport entre les dones. Hi destaca l'article publicat el 31 d'octubre del 1933 sobre la "cultura física" que signa Montserrat Font del Club Atletes Units, la qual anima a les lectores a "no regatejar pocs minuts d'exercici" pel "millorament físic i per a la vostra salut". Montserrat Font dóna indicacions i una taula de cinc exercicis que la lectora pot fer a casa sense necessitat d'aparells "i en tot cas aprofitar alguna cadira o un altre moble ordinari". Els escrits de Montserrat Font segueixen la mateixa filosofia que els articles que publicava Anna Maria Martínez Sagi al diari barceloní *La Rambla* i que sota el títol de *L'esport i la dona* aconsellava sobre els esports més adequats "si es vo-

lia reduir volum de cuixes i enfortir les cames al mateix temps". Seguint aquest mateix to divulgatiu, gairebé d'entrenadora personal, Montserrat Font escriurà a *Elegàncies* el 31 d'octubre del 1933 el següent: "El consell que vaig a donar-vos, no l'adreço solament a aquelles que, per la gimnàstica, volen corregir un defecte estètic, sinó a totes aquelles dones que s'interessin per la seva salut." I afegeix: "Uns vint minuts us seran prou per preparar-vos a la tasca quotidiana i podreu formar a la vegada un fons de resistència contra les malalties". S'hi percep un missatge de gènere, tal i com assenyalava la periodista Elvira Altés tot recordant que les autores dels articles es dirigiran a la dona amb l'objectiu de fomentar un esperit crític.

El dia abans de les eleccions, el 18 de novembre del 1933, tant al *Diari de Girona* com a *L'Autonomista* publiquen el mateix anunci de Magatzems Gerunda, el qual oferia "llanes, abrics i vestits, en gèneres clàssics i de novetat, astrakans, franel·les, suèters i gèneres de punt…" . Fent un joc de paraules amb el llenguatge electoral i, en català, la publicitat es dirigeix als *Electors de dreta-centre-esquerra!* perquè votin la *nostra immillorable candidatura integrada pels nostres coneguts i acreditats diputats: la novetat, la qualitat i el preu.* Al costat, la imatge d'un anunci, fa que l'ull s'hi aturi: és el gravat d'una dona estilosa, el cabell pentinat amb les ondulacions Marcel. En el text es fa una nova crida a la senyora -amb signes d'admiració- perquè compri prendes de punt marca La Pastora. Els beneficis, explica la publicitat, no només són per escalfar pensant en els "rigors de l'hivern" sinó de tipus higiènic, evitant malalties i molèsties, ja que les peces estan fabricades amb llana termògena dels Pirineus. I el tampó així ho acredita. Aquesta mateixa publicitat es reproduïrà en publicacions femenines com *La Dona Catalana* (1925-1938), que serà la primera revista catalana de modes i de la llar. Però segurament la lectora dels anys trenta que fullejava el diari gironí s'hauria fixat amb un altre tipus d'anunci de la mateixa pàgina. Una publicitat que, sense dibuixos ni tipografia excessiva, assegura que "la depilació elèctrica és l'única que extirpa radicalment el pèl i pèl moixí". Les dones interessades podien demanar la informació, totalment gratuïta, a la senyora Matilde Cabrero, el nom es destacava subratllant-lo amb la tipografia amb negreta, i a la direcció següent: carrer Anselm Clavé, número 38, a la cantonada amb el carrer del Nord. L'anunci, requadrat, es repetirà en els dos diaris gironins en els anys següents.

Es volen celles perfilades i cames polides. Publicitat dirigida a les dones. I propaganda electoral que apel.la directament al vot femení per les esquerres. En un

VICHY CATALAN

Caldas de Malavella

Electors de Dreta - Centre - Esquerra!!

Si voleu defensar els vostres interessos i gaudir immediatament dels avantatges que oferim, VOTEU la nostra immillorable CANDIDATURA, integrada pels nostres coneguts i acreditats diputats

DARRERES NOVETATS
QUALITATS SELECTES
PREUS ESTUDIATS

Formen part del nostre programa.

Llanes, abric i vestit en géneres clàssics i de novetat, astrakans, franelles, sueters, géneres de punt, llassades, edredons, catifes, etc., tot a preus que no admeten competència.

Magatzems "Gerunda" Progrés 25

¡Señora!

Piense en los rigores del invierno.

LA PASTORA

SENYORA!

Matilde Cabrero

Julià Pallarés

d'aquests missatges directes, publicat per Esquerra a *L'Autonomista* en la seva edició del 18 de novembre de 1933, el dia abans de les eleccions, es recull el següent argumentari: "*Dona: La República t'ha concedit el vot. La monarquia et demanava els fills per a la guerra. Vota per Esquerra Republicana de Catalunya".* El posicionament del diari dels germans Darius i Carles Rahola és evident. En la mateixa pàgina, es pot llegir l'encapçalament següent instant a la participació electoral com un deure: *El temps s'ha de sotmetre a la voluntat dels homes. Tant si plou com si neva, cap home ni cap dona ha de mancar als deures de ciutadania.*

Antecedents.

Burles de les *sufragetes*

Les mateixes dones que el 19 de novembre del 1933 exercien el dret de ciutadanes, se les seduïa amb la publicitat i se les captava ideològicament amb la propaganda, se les havia menystingut pocs anys abans amb articles en els que el sufragi femení és concebut com una anècdota pel to del llenguatge; és el debat entorn del feminisme i el sufragisme, les *sufragetes* que s'en deia a l'època: Santiago Rusiñol se'n burlava i deia que *sufrageta* es podia confondre amb sofregit.[4] A finals dels anys vint, a la premsa gironina, el debat del sufragi femení, que comença a emergir entre l'opinió pública, es mirava gairebé amb ulls d'antropòleg, fixant-se en el que passava al món, com avantsala del que passaria aquí. En l'edició del 25 de maig del 1924, a la primera plana del *Diario de Gerona de avisos y noticias*, en un article titulat *Dret electoral femení,* el periodista, que signa amb la inicial D, compara les experiències als Estats Units i Anglaterra, amb certa ironia. Fa diferències entre les votants anglosaxones amb un argumentari basat en tòpics més que no pas amb un anàlisi sociològic: "*En un país de tendències aristocràtiques (Anglaterra) les fa confiades, agressives, independents. És que les dones angleses voten com els plau, a favor d'altres dones i amb la mira d'afirmar la seva influència. Les dones americanes voten segons les indicacions de llur marit, de llur pare o de llurs germans…"* L'home apareix, per primer cop, com la figura que dicta el vot a la dona. L'articulista clou l'escrit amb una pregunta sobre el vot de les dones a Espanya amb un deix sorneguer: "*No tardarem gaire a veure-ho aquí i a riure o a plorar"* . El 15 de març del 1929 al *Diario de Gerona de avisos y noticias*, que combina el català i el castellà, es fa ressó en una notícia de les properes eleccions angleses les quals tenen un *"aspecte, sinó còmic, al menys curiós"* fent referència al vot de les dones a partir dels 21 anys. *"Sembla talment, que era ahir que les pobres sufragetes eren objecte de riota i escarni. Doncs d'allò n'ha sortit això, i després diran que els temps no canvien i que la política no evoluciona",* conclou el text, sense signar. Amb el sufragi femení ja aprovat a les Corts espanyoles, l'1 d'octubre del 1931, es publicarà, en l'edició del 8 d'octubre dels dos diaris gironins, *Diario de Gerona* i *L'Autonomista* una història satírica, narrada com si fos un acudit, sobre els orígens de les

---

[4] *L'enigma Arquimbau.* Guillamón, Julià pàg 101

partidàries del vot femení amb voluntat de ridiculitzar la figura de la sufragista. S'explica que a França, el 1849, la primera sufragista s'empesca tots els trucs per poder votar, ja sigui disfressant-se de capellà o d'acadèmic, i sempre és descoberta. Repartint opuscles a favor del vot de les dones pel Bois de Boulogne, a París, un dels papers arriba al cotxe de l'emperadriu Eugènia que comenta "quin plumall més estrany que perden els ocells".

Però el primer article periodístic que aborda la qüestió l'escriu Maria del Carme Maynegre (Castell d'Aro 1861 - Sant Feliu de Guíxols 1922). Mestra i directora de El Hispano, l'escola privada per a nenes més important de Sant Feliu de Guíxols, va publicar diversos articles d'opinió al diari *La Lucha* de Girona entre el 1906 i el 1907 i al setmanari *El programa* de Sant Feliu de Guíxols. Partidària de l'accés de la dona a l'educació, a la cultura i al món laboral, va escriure sobre la participació política de la dona. A l'edició del 13 de desembre de 1906 de *La Lucha* i sota el títol *Elegibilidad de las mujeres*, Maria del Carme Maynegre veu en la maternitat la finalitat de la dona, que, a més ha de ser un puntal per a l'home, però sempre en un segon terme: "*La mujer debe instruirse no solo como compañera y mayor amiga del hombre sino para tener medios para trabajar y defenderse en caso de quedar sola".* (…) *"La mujer ha venido a ser madre. Instruidla; pero educadla como mujer"*. I sobre el paper públic de la dona hi veu el "perill" d'abandonar les tasques de la llar: *"No le pidáis voto a esta mujer. No la hagáis diputado; porque entonces como ave errante que encuentra su nido le faltará tiempo material para cuidarlo"* (…) "*El eco de su voz en el Parlamento, se confundiría con sus suspiros de esposa y madre"*. Al final de l'extens article, Maria del Carme Maynegre posa èmfasi en la necessitat de l'educació de les dones i les mancances que hi ha en aquest aspecte a més dels perills que comporta la ignorància: "*Es doloroso decirlo: en pocos paises del mundo, se nos tiene tan olvidadas en instrucción como en España.*" (…) *Se nos deja metidas en un pasado oscuro y tenebroso. Por eso al quedar solas tambaleamos y hebrias de espanto, caemos perdidas en un abismo sin fondo. Estamos perdidas en el vacio: no tenemos más punto de apoyo que el fanatismo".* Maria del Carme Maynegre tanca les urnes a les dones però els hi obre les escoles i les fàbriques: *No ha de querer la mujer española elegibilidades, votos ni sufragios que no llevan a ninguna parte; pero si participación en el trabajo y conocimientos científicos que la hagan buena compañera y sustituta del hombre".*

1931
Debat i aprovació

A l'inici de la dècada dels anys trenta, "Girona és una ciutat d'uns vint mil habitants, botiguera i clerical, que viu a mig camí dels canvis que hi introdueix la industrialització i de la tendència a un cert cofoïsme conservador, a una determinada seguretat de bany maria".[5] Ho escriu l'escriptor Josep Maria Fonalleras que en recorda el to melangiós i decadent tot citant Josep Pla: "Girona devia ser una ciutat molt trista, perquè quan hi arribava Santiago Rusiñol (que és l'home més trist que he conegut en la meva vida) semblava que sortia el sol". La grisor ambiental i mental de la ciutat però es revifa amb els aires de llibertat reconquerida amb la Segona República.

Quin paper atorga la premsa a les dones gironines, en la vida social i cultural? El 1930 és l'any de la represa dels Jocs Florals de Girona. El president del jurat és el crític de *La Veu de Catalunya,* Manuel de Montoliu. Ventura Gassol es va emportar la Flor Natural i 250 pessetes amb el seu poema "Anhel". L'entrega dels premis es va realitzar al Teatre Principal per Tots Sants i es va escollir com a regina de la Festa a Maria Macià, filla de Francesc Macià, tal i com recull en la crònica d'ambient el *Diari de Girona* en la seva edició del 30 d'octubre de 1930, que també publica el poema guanyador de Ventura Gassol. Eren "diades de fires memorables", segons titula el diari gironí, que destaca sobretot l'actuació dels cantaires de l'Orfeó Català. L'any de la proclamació de la Segona República, el 1931, guanya la Flor Natural dels Jocs Florals de Girona la poetessa rossellonesa Simona Pons de Gay. La reina de la festa d'aquell any va ser "la bellíssima damisel·la na Maria Dalmau Valadia". La publicitat sobre pastilles i xarops que curaven l'anèmia eren freqüents en la premsa dels anys trenta i sempre amb la imatge d'una dona, jaient al llit amb posat de desmai, com l'anunci de Píldoras Maravilla -que es podien comprar a la farmàcia de la Plaça de l'Oli- o amb el xarop de Hipofosfitos Salud recomanat per estats de "debilitat i esgotament", que s'il·lustra amb la mateixa noia, amb l'abans en estat de decandiment, i el després, amb un somriure de salut. La publicitat explica que *"tres cucharadas de este incomparable reconstituiente, devuelve en poco tiempo la salud, la alegría y el buen humor".* Sobre la poesia de Simona Gay, el *Diari de Girona,* que en publicarà diferents versos durant

---

[5] *Girona. Crònica dels 30. Oci, esport i cultura* . Col·lectiu. Fundació La Caixa (2005)

aquests primers anys, en destaca, en la seva edició de l'1 d'agost de 1931, a propòsit de la publicació del volum dels Jocs Florals d'aquell any, que són uns versos "d'un bucolisme entendrit i planer, però d'una elegant, instintiva harmonia formal". La poetessa de Caldes de Malavella, Roser Matheu s'emportarà la Flor Natural en els Jocs Florals del 1933 pel poema *D'un jardí* que el *Diari de Girona* reproduïrà a portada en la seva edició del 2 de novembre, juntament amb el discurs d'agraïment del president del jurat, Carles Rahola. Un anunci a la mateixa pàgina informava d'oposicions a Hisenda. Els requisits? Tenir entre 16 i 40 anys, no s'exigia títol i s'admetien "señoritas". En aquella edició dels Jocs Florals hi figuren altres noms reconeguts com el de Josep Carner, Carles Fages de Climent i Tomàs Roig i Llop, pare de l'escriptora Montserrat Roig.

La imatge de la dona que projecten els diaris gironins és el propi de l'ideal de feminitat: Poesia i reines de Jocs Florals. En un article titulat *Les nostres dones* publicat al *Diari de Girona* (22.1.1931) l'escriptor i socialista Emili Saleta i Llorens, es queixava de la poca implicació de les dones en la vida social i política: "El galanteig, les diversions, el cine i la literatura banal i carrinclona omplen totes llurs ambicions i somnis per anar a la trajectòria multisecular de casar-se, tenir fills i una casa per rebre les amigues i en la qual han de regnar per sempre més". Per Emili Saleta, el feminisme a Catalunya no havia intentat emergir i considerava "aquesta major condició social de la dona", "una mancança com a poble". Sobre el feminisme i dels drets de les dones, se'n comença a parlar a fons arran dels debats al Congrés que impulsa la diputada Clara Campoamor, la qual "dreta davant del seu escó vermell, mestressa, en uns moments solemnes, de l'atenció de tres-cents diputats, dona petita i extraordinàriament ardida, ens fa sempre un efecte gairebé heroic". Així la definia la periodista Irene Polo en una entrevista al diari *La Humanitat* (12.1.1932). Irene Polo preguntava a Campoamor sobre si defensava amb el "mateix entusiasme" que tres mesos enrere el vot de les dones. Campoamor, "serena i contundent, com sempre", escrivia Polo, assenyalava que hi havia el mateix perill "de que votessin als capellans, tan els homes, com les dones". La diputada recordava en l'entrevista que les dones no serien esquerpes al dret que els hi havia concedit la República, posant-les en igualtat de condicions que els homes, i remarcava el paper cabdal que les dones havien tingut en el triomf del 12 d'abril del 1931 de "la gloriosa revolució moral".

El nom de Clara Campoamor apareixerà referenciat en l'hemeroteca gironina al llarg de l'any 1931. El *Diari de Girona* en l'edició del 9 de febrer del 1931, dedica

gairebé la meitat de la tercera columna a la defensa que Campoamor fa a les Corts sobre el divorci i la defensa de drets iguals pels fills naturals i legítims. El 4 de juliol del 1931, a *Diario de Gerona* es publica a portada *El vot de la dona.* L'article es fa ressó de la tesi de la diputada Victoria Kent, contrària al sufragi femení per la poca preparació social i política de la dona a l'Espanya dels anys trenta i per la influència que hi tenia l'església; Kent va protagonitzar una vívida batalla dialèctica amb Clara Campoamor, defensora del dret a vot de la dona, en els debats al Congrés. El fet que dues dones tinguessin una opinió contrària sobre una qüestió que afectava a les dones va servir d'eina per caricaturitzar-les en la premsa satírica de l'època. Diu l'article del *Diario de Gerona*, que no està signat, tot citant Victoria Kent: "Mentre no sigui una realitat l'emancipació de la dona, no podem tenir confiança en la seva capacitat política; la República ha de posar tot l'esforç a fomentar aquesta emancipació, però mentre no arribi no hi ha altre remei que esperar". L'article també recorda com Victoria Kent defensa que la dona pugui ser elegida per a representar el poble a les Corts i que "aquesta portella que s'ha obert" permetrà als ciutadans de la República "triar aquelles dones que estiguin suficientment preparades". L'articulista però remarca que aquesta preparació no es qüestiona en els homes i ho fa amb la fórmula de la pregunta a l'aire : "Que per ventura en tenen gaire de discerniment i d'independència la major part dels homes de poble que es fan valer el seu vot?". I ho rebla amb la següent frase: "Si el poble masculí inculte i analfabet que així es deixa atabalar pot tenir vot, perquè no en pot tenir el femení?" L'escriptora Anna Murià, en un article a *La Rambla*, utilitzarà un to més irònic per a la mateixa idea: "A Madrid, 28.000 homes han votat Primo de Rivera! No cal témer de les dones, doncs, els atacs a la República". L'article del *Diari de Girona* defensa les tesis de Victoria Kent en la seva conclusió final quan recorda que si es dóna el vot a la dona, s'inclinarà indubtablement cap a la dreta: "Cal, doncs, primer emancipar, llegeixis descristianitzar la dona i llavors podrà ésser electoral". Sobre la religió com a condicionant negatiu del vot de la dona en parlarà Aurora Bertrana en un article titulat *El fantasma del laïcisme* publicat a *La Humanitat* (15.11.1934). El 29 de maig de 1931, la filla de Prudenci Bertrana, escriptora com el seu pare, aprofita la clausura d'una exposició de l'autor de *Josafat* per "donar-se a conèixer davant de la societat gironina i situar la ciutat de Girona al bell mig de la seva biografia intel·lectual i sentimental", com recorda la professora de la UdG, Mita Casacuberta en el llibre *Crònica de Girona dels anys 30. Oci, esport i* cultura. Sobre què en pensava Aurora

Bertrana del vot femení, es recull en una enquesta-reportatge publicada al diari *La Rambla* (12.10.1931) que publica l'opinió, entre altres, de les "nostres dones més representatives d'entre la plíeade de jovenalla espiritual femenina". El diari barceloní busca quina és la posició majoritària entre les dones en relació a "una qüestió tan essencial" i que manté a dues dones "combatent mútuament" al Congrés: Clara Campoamor defensant el vot femení en tota la seva amplitud mentre que Victoria Kent manté reserves sobre la conveniència de la concessió. A l'article de *La Rambla* s'hi inclou el parer, entre altres, de la pianista i crítica musical Maria Carratalà, que del 1933 al 1945 va ser presidenta del Lyceum Club de Barcelona, la periodista Rosa Maria Arquimbau, l'actriu Margarida Xirgu i l'escriptora Aurora Bertrana. "Estic absolutament d'acord amb el contingut del brillant parlament fet per Victoria Kent", dirà Bertrana al diari. "La gran majoria de dones, influenciades per les ensenyances rebudes a les escoles confessionals, no poden comprendre la transcendència del vot". I continuarà el seu argument recordant la importància de la cultura: "Mentre no tractin de millorar, d'augmentar el nivell cultural, continuaran essent la joguina del director espiritual, del confessor i de totes aquestes absurdes societats clericals que actuen d'una manera tan decisiva en l'esperit i en la intel·ligència de la dona". Aurora Bertrana apel·la a la "perillositat" de la concessió del vot en uns moments "de renovació" i que poden dificultar els aires de canvis que impulsa el nou règim de la República. La notícia que es pot llegir a la premsa gironina, tan a *L'Autonomista* com *Diari de Girona,* de la conferència d'Aurora Bertrana a Girona, el maig del 1931, no fa cap menció relativa al vot de de la dona ni a la posició de la viatgera i escriptora al respecte, si bé la visita és per primavera i el debat a les Corts, és a la tardor. En canvi la crònica de la premsa gironina detalla com Aurora Bertrana fa memòria de les reunions intel·lectuals a casa de Prudenci Bertrana : "Jo recordo, com quelcom d'estretament lligat a les més fortes impressions intel·lectuals d'infantesa, la barba morisca de Rafel Masó, les ulleres subtils de Carles Rahola, el somriure maliciós de Miquel de Palol, la noble silueta de Xavier Montsalvatge…"

Del 29 al 30 de juliol del 1931, Francesc Macià i Ventura Gassol van fer campanya a les comarques gironines a favor de l'Estatut de Núria que s'havia d'aprovar en referèndum el 2 d'agost del 1931. Faltaven dos mesos perquè s'aprovés el sufragi femení, però no obstant això, les dones catalanes, sobretot les d'Acció Femenina i d'Esquerra Republicana, es van organitzar i van crear el Comitè Femení pro Estatut

d'Autonomia. [6] Les dones van respondre a la crida d'una manera entusiasta: van publicar articles als diaris adreçats a les dones, van repartir propaganda pels carrers i van fer una recollida de signatures que tenia només un valor de suport moral; més de 400.000 signatures lliurades al president Francesc Macià. A *L'Autonomista*, en la seva edició del 3 d'agost del 1931, es recordava que a la porteria de l'Ajuntament de Girona "hi havia les llistes per al plebiscit femení" i "que el termini per cloure les signatures era dijous vinent". S'apel·lava a la responsabilitat i "al fervorós patriotisme de les dones gironines". El 30 de juliol es va fer un míting pro referèndum al Teatre Albéniz i aquell mateix dia a *L'Autonomista* feien notar l'expectació a la ciutat per escoltar els oradors i la trascendència de l'acte: "Girona demostrarà avui, una vegada més, la seva exemplar ciutadania (…) i la refermerà el proper diumenge votant l'Estatut, gràcies al qual Catalunya, després de dos segles de subjecció a la monarquia borbònica, centralista per essència, podrà governar-se autonòmicament, dintre el concert fraternal dels pobles hispànics alliberats". A Girona capital, segons publicava l'endemà del referèndum *L'Autonomista,* van votar-hi a favor 3.581 electors; 117 en contra i 12 en blanc . Va votar el 66% del cens electoral. Les dades a la demarcació van ser de 68.224 vots a favor per 326 en contra.

Com va reflectir la premsa gironina la concessió del vot femení? No va ser portada ni titular del *Diari de Girona,* que se'n feia ressó en la seva edició del 2 d'octubre a la secció "Ecos del dia" a la pàgina 4, la última. La portada es reservava per les esqueles i per la informació de serveis; s'hi anunciaven metges, com l'odontòleg Jaime Veray amb consulta a la Rambla o anuncis més petits, que passaven inadvertits, com el que preguntava al lector si ja era de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Anomenada popularment, la *Protectora*, va ser una entitat creada el 1898 per impulsar el model d'escola catalana segons els corrents pedagògics moderns. Amb la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) va funcionar en la semiclandestinat i amb la proclamació de la República, es reprengué amb força. L'anunci aparegut a la premsa gironina era per buscar socis (el 1933 en tindrà 7.813 a tot el país). En quant al sufragi femení, amb el títular "De las Cortes Constituyentes", l'article, en castellà, relata la sessió a les Corts reproduint part del debat entre Victoria Kent i Clara Campoamor. La primera demanant l'ajornament de la concessió del vot argumentant que calia primer "despertar la consciència popular femenina": "No es tracta d'una qüestió de capacitat,

---

[6] *Les dones també fem la democràcia,* Carré Pons, Antònia i Llinàs Carmona, Concecepció (Mina, 2008)

sinó d'oportunitat". Campoamor, en canvi, considera un error polític negar-li el vot. En l'article s'explica que s'aprova per 160 vots a favor contra 121, "concediendose por tanto voto a la mujer a partir de 23 años". La notícia acaba amb la intervenció, que va suscitar un gran interès en tant que representant d'un partit catalanista i amb gran pes de militància catòlica, del diputat català Carrasco i Formiguera tot recordant que la dona, "com l'home, pot ser catòlica essent republicana". La premsa gironina no recull, en canvi, la intervenció de Lluís Companys, que en la sessió del 7 d'octubre del 1931, va remarcar la llibertat de vot en aquesta qüestió. Qui més tard va ser president de la Generalitat, va defensar el vot afirmatiu i en relació a les dones catalanes va afegir: "*Ya sé que toda España no es Cataluña. En Cataluña, el voto de la mujer no perjudicará, sinó que será un extroardinario refuerzo para la República española"*[7]. Quina va ser la votació dels diputats catalans a les Corts Constituents republicanes en relació al sufragi femení? Pel professor d'Història Moderna i Contemporània de la UAB, Arnau Gonzàlez Vilalta, "és molt il·lustrativa del desconcert existent en les files del catalanisme"[8]. Dels trenta diputats que mantenien el seu escó dins de la minoria d'Esquerra Republicana en aquella legislatura de la cambra constituent, només en votaren nou. Set a favor: Domènec Palet i Barba, Lluís Companys, Albert Quintana de León, Amadeu Aragay, Antoni M. Sibert, Joan Puig i Ferrater, Ventura Gassol; i dos en contra: Joan Selvas Carné i J. Riera i Puntí. Per la Unió Socialista de Catalunya votaren a favor: Rafael Campalans i Manuel Serra i Moret, i en contra Gabriel Alomar. Per la Lliga Regionalista ho faria afirmativament Raimon d'Abadal i pel Partit Catalanista Republicà, Manuel Carrasco i Formiguera.

El balneari de Vichy Catalan de Caldes de Malavella un clàssic de la publicitat a la premsa gironina, recordava en el seu anunci de l'edició del 2 d'octubre de 1931 que la temporada s'acabava a finals de mes. I s'estrenava al Teatre Albéniz la pel·lícula *Perfídia* (1929), amb Esther Ralston i "el joven Gary Cooper" . A la secció de les notícies comarcals de *L'Autonomista* del 3 d'octubre es destacava que a Amer, La Caixa de Pensions per la Vellesa i d'Estalvis, es comprometia a lliurar 75.000 pessetes a l'ajuntament per finançar l'escola. No serà fins el divendres 9 d'octubre que el sufragi femení serà portada de *L'Autonomista* amb un article signat per A. Hernández Carrero, que usa un to crític i volgudament despectiu. Titulat *Después de la concesión del voto*

---

[7] El vot femení. Intervenció de Lluís Companys al Parlament de la República. L'Opinió 8-10-1931

[8] *La irrupció de la dona en el catalanisme (1931-1936).* González i Vilalta, Arnau (Serra d'Or, 2006)

femenino, i en castellà, l'autor comença destacant que *"la señorita Campoamor nos ha metido (….) en un verengenal de todos los diablos".* En les cròniques de la sessió al Congrés, s'opta per usar l'apel·latiu de "*señorita*" mentre que per referir-se a Lluís Companys o a Carrasco i Formiguera ho fan amb el de "*señor*". Per donar suport a la tesi en contra el sufragi femení, l'articulista inclou l'opinió de tres dones de diferent estracte social sobre un afer que qualifica de *"tamaña importancia*". Es busca i es dóna protagonisme a l'opinió de la dona però se les manté invisibles perquè no hi consta ni noms ni cognoms i només se les descriu per la posició social. El fet que l'autor mantingui el testimoni de la dona anònim ens fa pensar que són opinions generals amb la intenció d'exemplificar. Així, la primera entrevistada és "*una dama que vive en la frontera que separa a la aristocracia de la clase media"* i es posiciona obertament a favor del vot femení. Considera un temor "pueril" i "prematur" que pugui perjudicar la República i és del pensament que, en quants a sentiments polítics, la dona és com l'home. En relació a la influència del confessor, assenyala que no existeix "*la añoranza del régimen caído y el culto a la tradición".* La dama entrevistada considera que la dona actual no es deixa guiar per ningú i tot i que pugui aparentar una visió progressista, no amaga un tarannà en el fons conservador quan es queixa d'aquesta manca de disciplina i conclou que el vot de la dona serà pel "marit, el fill, el germà o l'amant" en definitiva, per l'home. El segon testimoni que recull l'article és el de la mare d'un amic que pensa que la finalitat de la dona és la del matrimoni i que l'única preparació que ha de tenir és per aquest avenir. En quant a fer carrera i disputar-se la feina amb l'home? *Nuestra naturaleza no está hecha para esta lucha y tarde o temprano tendremos que sucumbir"* . Per retratar el pensament del poble, reprodueix un diàleg entre dues dones que es pregunten si ara que poden escollir regidors i diputats significarà més feina pels marits i preus dels queviures més baixos. La reflexió final a la que arriben és que si bé hi ha més dones, "el que ha nascut per estar a baix difícilment es posarà a dalt". En aquest sentit, no veuen que la igualtat que s'aconsegueix amb el dret a vot sigui un primer pas per a una societat més democràtica socialment. No es percep un canvi de progrés social. De l'article de *L'Autonomista,* l'autor pot haver recreat les respostes per construir un relat amb el qual defensa la tesi que el vot de la dona és un problema. No hi haurà més seguiment de la qüestió fins a una notícia en format de breu, i sota l'avantítol "que arriba per telèfon, en un servei de l'agència de

notícies Fabra", a *L'Autonomista* (30.11.1931). Amb el títol de *Las mujeres y el voto femenino*, s'anuncia un míting de Clara Campoamor a Madrid.

La Constitució de la República espanyola, aprovada per les Corts Constituents el 9 de desembre de 1931, i que concedia per primer cop el dret de sufragi a les dones, sí que va ocupar la primera plana de l'edició del 10 de desembre de 1931 de *Diario de Gerona* que fa una anàlisi general de la carta magna sense recordar que el sufragi universal esdevé complet i real a Espanya. Amb un to escèptic, l'article recorda que "amb Constitució o sense, les coses d'Espanya marxaran més segons el que les realitats demanin o imposin que no pas segons la llei constitucional dicti".

1932

Eleccions catalanes: Esquerra té por del vot de la dona

Les eleccions catalanes del 20 de novembre del 1932 havien de ser la primera cita amb les urnes per les dones. El gruix del catalanisme, però, no estava gens convençut de la idoneïtat del vot de la dona i es dóna una curiosa situació, aparentment contradictòria, segons recorda l'historiador Arnau Gonzàlez i Vilalta: "Mentre els sectors més conservadors i partidaris de mantenir la situació existent en les relacions entre gèneres es manifestaven fervents partidaris del sufragi femení, les esquerres catalanistes esdevenien els més proclius a restar-ne en contra". L'argumentari dels que creien que el vot de la dona perjudicava els seus interessos polítics es recolzava en els elements que coaccionaven la llibertat de decisió de la dona, com podia ser la influència de l'església o la manca de formació. Fins als anys trenta, la dona catalana no havia interessat com a subjecte polític i en aquest sentit, recorda Arnau Gonzàlez Vilalta que aquesta "absoluta ignorància i despreocupació a què havia estat sotmesa la dona catalana fins al 1931 situava els catalanistes, en una visió maniqueista: la dona serà extremista, cap a la dreta o l'esquerra". Aquest blanc o negre conduïrà al revisionisme d'Esquerra i a l'entusiasme sufragista de la Lliga; a més, les dues grans formacions del nacionalisme català van haver d'estructurar una sèrie de missatges dirigits a convèncer les dones. I amb aquest objectiu es van crear les respectives seccions femenines. Durant els anys 1932-1933, les pugnes entre Esquerra i la Lliga per l'aplica-

ció del sufragi van ser constants. El fet que Esquerra tingués el ferm convenciment del sentit conservador del vot femení va provocar una revisió interna en el si del partit. En les eleccions del primer Parlament de Catalunya restaurat, la formació de Francesc Macià va buscar totes les fórmules legals per a evitar el vot de les dones i ho va aconseguir amb la suposada impossibilitat de confeccionar el cens femení a temps.

Quin partit va prendre la premsa gironina? El debat no va ser gaire més intens, segons recull l'hemeroteca, que amb la consecució final del vot, uns mesos abans. Així, en l'edició del 6 de setembre de 1932, en un article a *Diari de Girona,* titulat *Seria un abús de poder* i que signa la inicial X. s'opta per la tesi *progressista* de la Lliga esgrimint un to dur: "Macià no podrà justificar la seva oposició al dret civil que la Constitució vigent dóna a les dones catalanes. Si persistia en allunyar de les urnes, el sufragí femení, amb paraules precises i crues, haurem de dir que el President de la Generalitat haurà abusat del poder, i una arbitrarietat d'aquesta magnitud no quedaria sense conseqüències". Amb certa ironia l'articulista fa referència als viatges dominicals que Macià fa per les comarques, tot remarcant que en aquests *tours* "expliqués què pensa fer en les properes eleccions al Parlament de Catalunya amb el vot femení". I apunta directament el perquè Macià vol escamotejar el vot a la dona: "si continua dient que no pot ésser d'admetre el vot de la dona és que té una gran temença d'ésser desbancat ell i els seus". L'edició del 18 de novembre del 1932 de *L'Autonomista* es dedica la portada al "gran míting d'Esquerra Republicana" celebrat el dia abans al Teatre Municipal amb les "ovacions eixordadores a l'alcalde Santaló i al president Macià". Darius Rahola signa la primera columna de la crònica i remarca que va ser "un míting d'ànima viva, no eixorc com altres de diferents partits polítics". Remarca la "serenitat dels oradors, singularment el senyor Santaló, que es va imposar als pertorbadors de l'acte, i va dir, amb valentia tot allò que volia dir respecte la seva actuació, de l'obra de al República i de l'administració municipal d'aquesta capital". Darius Rahola rebla la figura de l'alcalde gironí amb la següent comparació: "En Santaló ens feia l'efecte de veure aquella figura bíblica que representa a Jesús apaivagant les onades". *L'Autonomista* detalla extensament els parlaments del míting, posant èmfasi en l'obra "justiciera i laica" portada a cap per la República enfront el llegat de la monarquia que és "la ignorància, l'analfabatisme". No es fa cap menció al fet que les dones catalanes no puguin votar perquè el cens no està preparat. A l'última pàgina de *L'Autonomista* del 18 de novembre del 1932 es torna a recordar, fent una comparació cronològica, de les

actuacions de la Lliga i d'Esquerra amb el següent text: "Catalunya no oblidarà pas tan fàcilment aquell doblegaments d'espinada amb el Borbó, que repercutien a Catalunya en forma d'aplicació de la funesta llei de jurisdiccions i de privació de les nostres coses més grates". En la llista de greuges de la Lliga i de bones accions dels "homes d'Esquerra", les dones no apareixen en cap moment. Una "senyora" es pot llegir a l'anunci que comparteix aquesta quarta i última pàgina de la publicitat de la merceria i novetats "La Neutral" del carrer de la Força, número 4 de Girona. Se li recorda a la "senyora" que abans de fer les seves compres visit els aparadors de la casa. A "La Neutral" tenien un gran "estoc de roba blanca per a senyora i nens" i els "cabdells de llana" es venien a 1,50 pessetes.

El dissabte 19 de novembre del 1932, el dia abans de les eleccions, la portada de *Diari de Girona* s'encapçala amb un titular editorialista: "*Cal votar! Cal votar bé!"* on fa una crida a la trascendència que té votar en el Parlament. Amb les dones fora de joc, el llenguatge apel·la constantment al gènere masculí, com a elector i com a elegible: "Ara es tracta de triar els homes que han d'estructurar la nova Catalunya" i "es tracta de foragitar dels llocs preeminents aquests aventurers que els detenten" . "Tu ciutadà honest i conscient no has de voler". A més es reprodueix el míting celebrat al Teatre Municipal -"Els homes d'Esquerra han cregut que l'Estatut és una plataforma de partit. Això és un greu error". A l'anunci, sota la llista de la candidatura per Girona, es pot llegir: "Ciutadà: Ni extrema dreta ni extrema esquerra, fixa't en els homes de la Lliga Regionalista". La portada de *L'Autonomista* del 19 de novembre del 1932, en canvi, pren partit per la candidatura d'Esquerra al Parlament amb la llista per la circumscripció per Girona i un titular on es pot llegir: "La gran victòria d'Esquerra Republicana a les comarques gironines". L'article apel·la al republicanisme gironí "d'arrels envellides" que es nodreix amb "les doctrines immaculades del federalisme pimargallià". En tot l'article, també es dirigeix als "homes d'Esquerra Republicana" els quals "conserven íntegre el seu prestigi". I en quant a la crònica del mítig celebrat, també fa referència a una "bigarrada multitud, homes que van al míting per convicció, altres per curiositat". "Parlen uns homes amb sanes intencions. Exposen una doctrina constructiva". Cap referència a la dona. Si no vota, no existeix. En la primera plana de l'edició del 21 de novembre del 1932, *Diari de Girona* dóna els resultats de l'escrutini de Girona ciutat. Una dona apareix en el llistat, la qual no s'havia trobat cap referència a la premsa gironina fins aleshores: Amb l'abreviació de "Sra." al davant, Àngels Janer i Milà de la

Roca va obtenir 414 vots per Coalició Catòlica (3.556 vots en tota la circumscripció, situant-se com el partit menys votat). Van sortir escollits els onze diputats d'Esquerra i els dos de la candidatura de Catalanista de Pacificació Social. La barcelonina de pensament carlista Àngels Janer i Milà de la Roca (1864-1945) va ser la fundadora de la congregació humanitària Àngels de la Caritat.

1933

A la conquesta de la dona.

"No es pot pas dir que, a les portes dels anys trenta, Girona fos una ciutat alegre i divertida. Els noucentistes, com Carner, la trobaven "grisa i fosca"; els modernistes, com Bertrana, deien que la seva gent era "conformada i inamovible"; els simbolistes la van incorporar la cens literari europeu de les ciutats mortes. Un diari madrileny de l'època l'anomena "la Toledo catalana" per la sobrietat del seu conjunt urbà i l'austera severitat del seu ambient". Ho escriu Narcís-Jordi Aragó[9] a propòsit de la vida social gironina, que defineix "entre la rutina i la cabriola". El 1933, any clau perquè per primer cop les dones podran votar a les eleccions a les Corts espanyoles del 19 de novembre, serà també l'any de "l'impuls educatiu de l'Ajuntament de Girona" (*L'Autonomista* 1.9.1933). L'ensenyament i la cultura van ser tasques principals del període de la República. En el debat de si la dona estava preparada o no per votar, els que n'eren contraris argumentaven la manca de criteri, de formació ciutadana, adquirida en bona mesura a les aules de l'escola republicana. A Girona, el curs escolar del 1933 va començar amb una nova escola, la de Montjuïc, dedicada a Ignasi Iglesias i inaugurada pel president Francesc Macià el 3 de setembre de 1933. El tractament que en va fer la premsa republicana va ser el d'una gran fita per a la ciutat: Carles Rahola hi escriurà dues pàgines a *L'Autonomista* (4. 9.1933) sota el títol "Una escola modèlica" i en el que s'hi destaca que el nou equipament "ennobleix Girona". "La muntanya de Montjuïc fins ara només recordava lluites bèl·liques (…). Aquests indrets sols evoquen visions de mort i destrucció. Ara s'hi sentiran les cançons alegres dels infants que van a l'escola", es pot llegir en l'extens article que la defineix com un "rusc de treball en el qual es formaran els ciutadans de demà" a més de posar èmfasi que està situada en un barri humil. El reportatge es fa ressó de la inauguració, "un grandiós acte d'afirmació cultur-

[9] *Girona. Crònica dels 30. Oci, esport i cultura .* Col·lectiu. (Fundació La Caixa, 2005)

al i republicana", a càrrec del president Macià, "acompanyat de les distingides esposa i filla senyoreta Maria". Entre les autoritats gironines, el governador Prunés, "acompanyat de la seva senyora i filla". Les dones es defineixen per qui era el seu pare, el seu marit. Dels parlaments que es recullen en l'article, destaca el següent: "Les obres de cultura són les que tenen una arrel més profunda i els seus resultats positius no es comencen a notar fins a llarg termini. Si la República aconsegueix de dur a terme una gran obra de cultura, la República serà per sempre més indestructible".

En una època en la qual el turisme s'entén com *l'estiueig* dels forasters i és un fenomen allunyat de la Girona empedrada que busca les aigües de balneari o de la Costa Brava, el Gran Hotel Peninsular s'intueix ja en els anys trenta com un equipament necessari per a la ciutat. La seva inauguració, el 10 de juny del 1933, serà un dels esdeveniments socials destacats tal i com es reflecteix a la premsa gironina amb grans espais a la portada, més de dues columnes, i titulars en els que es pot llegir: "Ja tenim un gran hotel!". A l'edició del *L'Autonomista* (12.6.1933), la crònica de Rafel Cardina assenyala la importància que té per a la ciutat, un atractiu més en una Girona, que sempre havia estat cruïlla de viatgers. Escriu el periodista: "Per una ciutat com la nostra, un bon hotel és tan necessari com el bell paisatge, com la bona urbanització, com una sumptuosa catedral, com un parc esplèndid…". Per remarcar que "les belleses naturals, artístiques i històriques, criden el turisme; la bona hostaleria, l'atrau i el fomenta: una cosa es complement de l'altra". L'article de *L'Autonomista* (12.6.1933) destaca que "Girona és molt coneguda i poc visitada" i cita un diari francès, *La Dépeche,* que així ho assenyala. En la crònica es ressalta "l'esplèndid banquet ofert pel seu propietari Ramon Nicolazzi" en la inauguració amb la presència "de caps i alts funcionaris de totes les corporacions públiques i oficials". El "tiberi servit" incloïa canapès de foi gras, panache de fiambres, llagosta a l'americana i colomí trufat. El xampany extra Gelamà i el Castell Peralada Blanc ho maridaven. També es fa referència a la taula presidencial i als prohoms que van assistir a la inauguració: el governador civil Prunés, el comissari de la Generalitat Puig Pujades, el delegat d'Hisenda Campos, l'alcalde Dalmau, el general De Eugenio i en representació de la premsa, el director de *L'Autonomista*, Darius Rahola. No hi ha cap esment, en el relat periodístic, a la presència de les esposes ni de dones representatives de la societat gironina. El silenci a la dona també hi és en les festes.

A la dona però se la voldrà *conquerir* durant tot l'any 1933 amb diferents articles a la premsa en els quals s'apel·la a l'exercici del dret a vot, per primer cop, però sobretot a la transcendència que té, com si fins en aquell moment, el vot de l'home no hagués tingut ni la mateixa transcendència ni, sobretot, responsabilitat. El primer article en relació al tema clau de l'any es publica a *L'Autonomista* (25.1.1933) amb el títol de *A la conquesta de la dona*. Signat per J. B Claret, fa referència a "l'allau d'articles" que han aparegut sobre "el tema" a la premsa. L'articulista hi vol dir la seva, una opinió sobre una qüestió "que s'ho val" i ho fa amb un estil, diguem-ne florit: "obligat a escriure sobre motius de sordidesa política, el tema del vot a la dona és una invitació al vals, una temptació a la llarga tan irresistible com la del pare Adam en les encontrades solellades i mandroses del Paradís". En l'article, però, J.B. Claret enumera els "contres" prenent els dos grans arguments: "D'altres parlen de la influència corrossiva de segles i segles de confessionari. Hi ha qui de la manca de preparació cultural i no manca qui li nega el sentit comú indispensable". El periodista però, fa una reflexió sobre la consciència política de la classe obrera : "No em molesta ni m'espanta que la dona pugui posar una papereta a l'urna. Cal no oblidar que aquest dret el tenen àdhuc els analfabets i que el rondinar de la politxa de la fàbrica és propici a les idees noves i emancipadores". Després de recordar que a Bèlgica, a les primeres eleccions amb cens femení els socialistes van derrotar els catòlics, J.B Claret no comparteix que la consecució del vot per part de les dones sigui un avenç en el sentit de la igualtat de gènere. I, en un to, en els paràmetres actuals, propi del llenguatge sexista, desvetlla quina és la *superioritat* femenina: "perquè la dona tindrà sempre sobre l'home l'avantatge de la seva feminitat, arma, davant la qual, cada dia restarem més indefensos". L'extens article conclou amb l'argument essencial de tots els articulistes a la premsa: la dona és l'objectiu final de la propaganda dels partits polítics: "Amb un temps curt tenim una gran feina a fer: enquadrar políticament la dona en les files del nostre partit com una cèl·lula més de l'organització i crear una consciència a favor de les idees noves que la República ha dut a la palestra".

Pocs dies després, el 28 de gener del 1933, a *L'Autonomista* es reprodueix un article datat a Barcelona i signat per Llucia Vinyes, en el que es destaca, que a les eleccions s'aplicarà per primera vegada el que estableix l'article 36 de la Constitució de la República "concedint igualtat de drets electorals a la dona i a l'home". "Això és una de les formes més revolucionàries de la República" remarca l'article tot insistint en

què la dona, alhora de votar, ho tindrà en compte. En aquest sentit es remarca que el vot femení és una "concessió feta per la República i no pas per la monarquia" per la qual cosa s'afirma que "el vot de les dones portarà la República molt més cap a l'Esquerra". "Els de la dreta es fan masses il·lusions. Masses, com de tot. Per ara no hi ha hagut cap marquesa que s'hagi convertit en heroïna". El 10 de març del 1933, a *L'Autonomista* es fan ressò que el vot femení també s'ha acordat a Xile, en una notícia breu. A l'abril, a la publicitat inserida a la premsa gironina, s'anuncien les novetats per a primavera i estiu. Així, a l'edició del 18 d'abril del *Diari d'avisos i notícies de Girona*, a la sastreria Puntonet ja han rebut el nou assortit amb un "tall i confecció insuperable a preus sumament barats". Hi ha vestits des de 150 pessetes.

Les seccions femenines dels partits polítics s'encarregueran de captar el vot de la dona. Així, mobilitzaran destacades militants i oradores, pel tot el territori, que hi realitzaran diferents conferències i mítings. És el cas d'una de les dones més representatives d'Esquerra Repúblicana: Dolors Bargalló (1902-1980), feminista, defensora de la igualtat de les dones i dels seus drets, va participar en un acte a l'Ateneu Republicà Federal de Santa Coloma de Farners el 14 de maig del 1933. Segons recull *L'Autonomista* (19.5.1933), la conferència de Bargalló titulada "La missió de la dona en el moment present" abordava el paper de la dona com a esposa i com a mare i de la necessitat que intervingués directament en política "per a consolidar la República, ja que ella li ha reconegut el dret per a exercir el vot". "Tan incansable propagandista", la defineix el cronista, alhora que remarca que "va ser interrompuda en varis passatges pels aplaudiments entusiastes dels oients". *L'Autonomista* (9.3.1933) també es farà ressó de la "valenta campanya empresa pro reivindicacions femenines" duta per Esquerra i de la conferència que Dolors Bargalló fa a Perpinyà. El diari destaca el caràcter de l'oradora: "la ferma i culta lluitadora senyoreta Dolors Bargalló representa amb la seva paraula inflamada de catalanitat i d'esquerrisme republicà l'esforç de la dona catalana per llur emancipació política i social". Just feia un any, en un míting anterior d'Esquerra a Arbúcies, l'escriptor i periodista gironí Artur Vinardell Roig a *L'Autonomista* (9.8.1932), es refereix a Bargalló com a "simpàtica senyoreta". Ho diu al principi del text però les qualitats oratòries de la militant republicana havien d'impressionar fortament l'articulista perquè abans de cloure, Artur Vinardell l'elogia amb el següent paràgraf: "l'heroïna principal del míting, la que va saber penetrar dintre la sentimentalitat dels oients, la que més sapigué remoure la consciència del públic amb paraules encertadíssimes". Dolors

Bargalló passa a ser de "simpàtica senyoreta" a "oradora consumada" i "propagandista convençuda". Artur Vinardell destaca també les paraules que adreça Dolors Bargalló a la dona electora que així ha "de culminar els seus drets indiscutibles dintre la política, al costat i com a companyó de l'home, i els seus deures dintre la família en l'educació dels fills". Les excel·lents qualitats oratòries de Dolors Bargalló es perceben quan Artur Vinardell, meravellat, conclou que el discurs ha estat una "veritable filigrana, exuberant de lògica i de formosura literària". I ho rebla recordant que si es publiqués seria tot un èxit.

El *Diari de Girona* (25.5.1933) reprodueix un article de *La Veu de Catalunya* titulat: "L'esquerra vol fer les eleccions a l'estiu per por al vot de la dona" en el que es deixa clar com la dona esdevé un element clau per a l'estratègia de les forces polítiques. "L'Esquerra ha fet tot el possible per a escamotejar el vot a la dona. No havent pogut evitar-ho, ara es llença a l'aventura d'unes eleccions estiuenques [municipals, que al final se celebraran el 15 de gener de 1934] que, per por al sufragi femení, que ja sap que li ha d'ésser advers, i per creure que així perjudica la Lliga". En la mateixa pàgina, hi havia el programa d'actes de la festa major de Sant Feliu que Pallarols que destacava el gran concert a l'envelat on "Els Montgrins desgranen el millor del seu repertori".

A primera pàgina de *L'Autonomista* (10.7.1933) en un article més extens titulat *La dona i la política*, signat per la inicial B. s'aborda el sufragi femení amb més matisos i veient-lo com una oportunitat amb l'objectiu "d'educar la dona en la cultura política". En el context del moment, es pot considerar de tarannà progressista. Si bé, el to de l'article comença amb dues afirmacions, pròpies de les converses de cafè del moment : "La dona no està preparada per a la política" i "és una equivocació haver donat el vot a la dona". L'articulista recorda que si bé no "estan mancades de raó" cal "acceptar el fet, no com un mal menor, sinó com una conseqüència de l'ideari polític que hem escollit lliurament, i procurar corregir-ne les fallides". És a dir, els aires alliberadors republicans van portar el vot de la dona, per tant, assenyala el periodista, cal aprofitar-ho. I ho diu amb el següent argument: "La dona té els mateixos drets que l'home a la vida política i, si bé és veritat que generalment no està suficientment preparada per a intervenir d'una manera directa a l'endegament de la cosa pública, hi ha un sector que en podria donar lliçons a més de quatre homes que, quan arriba el moment, van a votar com un ramat de xais, sense saber què voten". En certa manera, és un article

que apunta punts de vista més transgressors: no només hi veu el potencial de la dona, sinó que aquesta tasca educativa no correspon només als homes sinó també s'hi han d'implicar les dones. Es pot llegir en la següent frase: "La dona és una força inèdita que cal posar en calor, dit amb altres paraules, que cal fer-li comprendre els drets que té a intervenir a la vida pública de la ciutat o de la nació". I afegeix que "aquesta tasca, no pot ésser portada exclusivament pels homes; cal que també siguin les dones, les que tinguin capacitat per a fer-ho". L'articulista considera que "de dones capacitades per a endegar aquest desvetllament femení, n'hi han, encara que potser un xic co-

Dona:

La República t'ha concedit el vot.

La monarquia et demanava els fills per a la guerra.

Vota per

Esquerra Republicana de Catalunya

hibides, per ésser novelles en aquestes lluites, però n'hi han". A quatre mesos de les primeres eleccions amb dret a vot de la dona a l'Estat espanyol, el periodista enarbora un discurs de gènere quan reconeix que "la dona ha lluitat sempre amb la incomprensió de l'home i els prejudicis establerts." Continua el relat, amb certa èpica poètica, quan diu que "cal trencar d'un cop els motllos vells i allargar la mà a les dones que senten bategar dintre seu la flama de la inquietud i ajudar-les per tal que el reconeixement dels seus drets polítics no sigui una arma que es torni contra elles mateixes, i tots hi guanyarem". A l'article, el periodista hi reprodueix el testimoni d'una carta d'una "amiga inconeguda" que li exposa aquests sentiments d'indefensió de la condició de dona i del paper de l'educació religiosa. "A mi m'eduquen les Escolàpies. Vaig viure 15 anys entre monges i vaig amarar-me d'una sèrie de carrincloneries i estupideses majúscules" (…) la vida la veia a través dels fulls de les novel·les rosa, i per a mi, s'incloïa només a viure d'aquesta manera tan lleugera com viuen la majoria de les dones de Girona." L'article conclou amb una frase que destil·la esperança "La política espera la dona" però també amb una interpel·lació a la dona activa i compromesa: "Què esperen les que tenen aptituds per a opinar?".

Dies previs a les eleccions.

Les diferències entre els dos rotatius gironins es comencen a eixamplar a partir dels fets d'octubre de 1934, i a mesura que es va radicalitzant la situació política, segons explica la professora de la UdG Mita Casacuberta al llibre *Girona. Crònica dels 30. oci, esport i cultura.* Amb tot, la posició ideològica d'ambdós diaris es fa evident amb les eleccions del 19 de novembre de 1933. Un any abans, *L'Autonomista* s'havia catalanitzat pràcticament de forma integral, inclosa la capçalera i el suplement literari. El diari dels germans Rahola, Darius i Carles estava estretament lligat a la tradició republicana gironina i esdevé altaveu de les activitats que organitza l'Ateneu de Girona. El *Diari de Girona*, també amb la capçalera catalanitzada a partir del 1931, fa de portaveu del Centre Catalanista de Girona, una institució que gira al voltant de la Lliga i de Francesc Cambó. Tan *L'Autonomista* com el *Diari de Girona* mantenen una col·laboració regular amb publicacions de Barcelona. Així, *La Nau, la Revista de Catalunya* i *L'Opinió*, són algunes de les capçaleres que acostumen a aparèixer les pàgines del

diari republicà; mentre que *La Veu de Catalunya* i, cada vegada més, el diari catòlic *El Matí* fan acte de presència a les pàgines del *Diari de Girona.*[10]

El dia abans a les eleccions a les eleccions del 19 de novembre de 1933, l'actual jornada de reflexió, la propaganda electoral de la Lliga s'insereix al *Diari de Girona* amb la frase "voteu íntegrament aquesta candidatura". En l'edició del 17 de novembre del mateix roratiu, a la secció d'espectacles es fa crítica de la pel·lícula *El malvat Zaroff* (1932) al Teatre Albéniz. "Un altre film terrorífic, paorós, que entra de ple en el gènere del Dr. Frankenstein", es pot llegir a la crítica que considera l'argument "força vulgar i força banal i, és certament, massa gastat". El crític hi atribueix escenes de mèrit com la persecució dels fugitius i uns efectes de llum, "per tal d'impressionar, acceptables". Realitzat pel mateix equip de directors que un any més tard estrenarien *King Kong,* amb la mateixa actriu protagonista, Fay Wray, la pel·lícula consagra l'arquetip de la "cacera de l'home" i el converteix en un clàssic del gènere. [11] En l'edició del 18 de novembre del 1933, el *Diari de Girona* es fa ressó del míting de la Lliga celebrat el dia abans al Teatre Municipal amb el destacat "Aires de victòria": "Entusiasta, amarat d'aquest seny tan característic de les nostres dones, el crit d'Elvira Ferrer a les seves germanes de pàtria. Fermança de que elles sabran posar en l'obra de reconstruir Catalunya tot el seu sentiment exquisit de feminitat, tota la força creadora de la seva naturalesa". És la única referència a les dones en el míting que segons el *Diari de Girona* va ser un "acte memorable, colofó dels celebrats amb tan d'entusiasme arreu de la circumscripció electoral" i que és la "fermança més segura de la victòria que demà ungirà la candidatura de la Lliga Catalana".

A *L'Autonomista,* en canvi, la propaganda que s'hi troba és la de la coalició d'Esquerra Republicana. En l'edició del 18 de novembre i en un article amb el títol *Deures inel·ludibles. Per la Pàtria i per la República* escrit per Artur Vinardell Roig apunta directament a "l'element femení que per primera volta anirà a votar demà" i en destaca el fet que les dones es puguin "consagrar com a ciutadanes d'un estat civilitzat i lliure" com una "mostra d'agraïment a la República". Argumenta que sense la República "haurien continuat extranyes al moviment de progrés iniciat ja fa molts anys en totes les nacions europees" i en remarca el gènere : "com si, pel sol fet d'ésser dones, no tinguessin, com llurs marits, germans o promesos, el dret d'ocupar-se dels

---

[10] Girona. Crònica dels anys 30. Oci, esport i cultura (pàg 76-78)

[11] *La llavor immortal.* Balló, Jordi i Pérez, Xavier (Anagrama, 1995),

afers públics". L'article recorda també el silenci amb la qual se l'ha mantinguda fins ara: "la dona, a Espanya, ha estat sempre un element secundari" i posant èmfasi en la influència que ha tingut sobre ella "la omniosa monarquia i el clericalisme". Recalca que en les eleccions del 19 de novembre, amb l'ús del seu dret, la dona s'alliberarà d'aquest esclavatge i essent numèricament important el vot de la dona decantarà la balança cap "aquella nova Espanya que, temps a venir, serà tal volta la base principal de la gran Ibèria dels nostres ideals i dels nostres somnis". En la mateixa primera pàgina el periodista Agustí Cabruja apel·la també al vot de la classe obrera amb un article titulat *Company obrer, tu tens la paraula*. "Tu hauries d'ésser el primer de llançar el crit de No passaran! Perquè quan han passat, no han fet sinó que trepitjar-te".

A la secció de notícies comarcals, i datada a la Bisbal d'Empordà, *L'Autonomista* del 18 de novembre recull un article que signa N. Lloveras en el que es remarca que "les dones no fallaran". "Totes tenen ja els comptes fets i sabran destriar de les candidatures que es presenten la que els hi oferiran més garanties per al futur". Continua l'argument: "El que digui que les nostres dames i dametes són influenciades per la gent de la caverna, i que no senten la responsabilitat, del dret cívic que la República els ha atorgat, és que no coneix a les dones (…) que en moltes ocasions s'han manifestat a favor de l'esquerrisme republicà". I conclou amb un "demà hom comprovarà que la dona s'ha lliurat a la lluita fent triomfar els candidats de l'Esquerra Republicana de Catalunya". Per si no quedava clar quin havia de ser el vot de la dona per a *L'Autonomista*, a la mateixa plana un anunci li ho recordava. Una propaganda similar es trobava a la premsa de Barcelona, a *La Rambla*, en una edició del 23 d'octubre de 1933 amb la frase final de "Tu votaràs per la Democràcia Republicana". De la crònica de l'acte d'Esquerra al Teatre Municipal, en l'edició del 17 de novembre de *L'Autonomista* se'n fan un ampli ressó i l'única referència a "l'element femení" -terme que s'usa constantment fent referència al vot de la dona- quan el cronista menciona a "les ciutadanes i els ciutadans de Girona" que "es van aplegar en nombre extraordinari" en el teatre. L'article, que en tot moment parla dels "homes que construiren la nau, pels implantadors de la República…" és una arenga en què es destaca la "convicció esquerrana, demòcrata i republicana de Girona". En els anuncis classificats del mateix diari, es necessitava una "senyoreta de 25 a 35 anys per a encarregada de secció d'indústria establerta en aquesta ciutat". També es buscava un "bon comptable" i la sastreria Coll, a la Cort Reial, número 3, un aprenent.

Dona catalana:

La República t'ha donat els teus drets civils.

La República ha obert als teus fills les portes de la cultura.

La República ha reconegut a Catalunya la seva autonomia.

La República ha acabat amb la tragèdia africana.

La República t'ha donat el vot.

Tu votaràs per la República!!

Jornada electoral 19N-1933

"La desunió de les esquerres fa la força de les dretes". Era la frase que en el diari de Barcelona, *La Rambla* encapçalava l'edició del 20 de novembre dedicada a la jornada electoral. La crònica porta un títol prou eloqüent: *Barris, rostres, homes, dones, inquietud, conveniència i convicció... "* i fa un recorregut vivencial per les diferents Barcelona. Al districte quart la dona ha votat en una majoria considerable. Han votat amb disciplina característica. (…). Serietat en aquestes dones que dominades per les tradicions d'una superstició fan un acte de combat. La dona no és religiosa: és supersticiosa. Té de la religió una idea de disciplina més que una idea de moral. I voten contra la República convençudes que guanyen una ànima al cel". Continua el relat: "El marit ha anat sol a votar. I la dona també. S'han vist molts matrimonis però també s'ha produït molt el fenomen que en actuar la seva personalitat ciutadana també ha volgut evidenciar que no estava coaccionada per ningú. I que feia el que li semblava". Escriu

el cronista que abans de tancar la impressió, passa un moment pel districte cinquè, on hi ha "el focus del comunisme". "Radicalisme de set i mig i de cabaret brut. Què ha fet la gent de la vida de nit? A qui han votat les meuques entristides i pàl·lides que han pogut ficar el seu nom al cos electoral? Perquè ahir davant de la llei tan era la senyora marquesa com la Pitets de Cal Manco. Eren el mateix. Exactament el mateix. Un vot."

En quant a la premsa gironina, les dones també tenen un gran pes a la crònica de la jornada electoral i se'n remarca les tendències polítiques en funció de la classe social. En aquest sentit *L'Autonomista* del 20 de novembre del 1933 denuncia males pràctiques de la dreta: "Aquí, les dones acudiren de bon matí a votar. La Lliga les va mobilitzar, seguint la pràctica del dia abans, que anaven algunes ben conegudes senyores de la societat de Sant Vicenç de Paul als domicilis de les famílies pobres i necessitades, dient-les-hi que si no votaven la candidatura de la Lliga els treurien els socors que els passaven". I continua, la crònica electoral, posant èmfasi en l'electorat femení jove a favor de la República: "Però, en veure aquella aparatosa avalanxa de dones electores reaccionàries, les dones del poble varen reaccionar a la tarda i varen anar també a fer cua als col·legis electorals, sobretot les jovenetes, que varen emetre el seu vot decididament per la República". El vot de la dona no deixa de ser considerat com a part de l'anecdotari de la jornada. Així es desprén amb aquesta nota, més aviat colorista, succeïda a Amer: "A Amer, de bon matí, en anar i sortir de l'església les dones acomodades varen anar a votar per les dretes. Les electores dels treballadors i treballadores es quedaren a casa i tal vegada no pensaven anar a votar, però una senyora fanàtica, va dir davant d'un grup de veïnes: si no fos la púrria (referint-se a un barri humil) guanyaríem les dretes. Això ho va sentir una dona del poble, va fer córrer la veu anatematitzant el vil insult, i llavors totes varen anar a votar omplint les urnes de candidatures d'esquerra". Per *L'Autonomista, "*Girona és un baluard de republicanisme, de catalanitat, de liberalisme civilitzat com no n'hi ha d'altra".

La crònica electoral del *Diari de Girona* busca l'apunt colorista: "A la nostra ciutat, per bé que el dia rúfol i gris no convidés a transitar, l'animació en els carrers i a les portes dels col·legis electorals pot dir-se que fou constant i no minvà pas fins passada l'hora dels escrutinis". En quant a la participació de la dona es diu: "Les dones que ahir per primera vegada a la nostra terra pogueren fer ús del dret de ciutadania, l'exerciren en gran nombre en gairebé totes les seccions i en diversos col·legis actuaren activament en els llocs de mesa i com a interventores.". Afegeix la crònica del diari gironí

la posició exemplar de les dones de la Lliga: "En aquest punt Lliga Catalana donà l'exemple i l'aportació que la Secció Femenina dugué a la tasca de facilitar i controlar l'elecció fou remarcable". El diari, portaveu de la Lliga, remarca també que per seguir els escrutini el local més animat era el del Centre Catalanista, "envaït totalment per socis i simpatitzants de la Lliga Catalana". Com seguien els resultats? "Per mitjà d'una magnífica instal·lació microfònica instal·lada gratuïtament per la casa Jové, representant oficial de la Philips". No és cap al final del relat que *Diari de Girona* ha d'explicar que "malgrat la votació brillantíssima assolida a tot arreu per la candidatura de Lliga Catalana i el gran avenç fet en relació a les darreres eleccions en què prengué part, era l'Esquerra qui se n'enduia les majories". En tot cas, recorda el diari, que la Lliga sobrepassava "de moltíssims milers de vots a les candidatures de Dreta Agrària i el Bloc Obrer Camperol (BOC) i el Partit Republicà Radical que van obtenir una votació insignificant".

Esquerra va guanyar les eleccions a les comarques gironines: dels set escons en joc, quatre van ser per ERC, dos per la Lliga i un per Unió Socialista de Catalunya. *L'Autonomista* (20.11.1933) destacava en portada que "a Girona, el triomf de l'esquerra és esclatant" i afegia: "Els resultats indiquen el grau de sensibilitat republicana dels ciutadans i ciutadanes [es remarca per primer cop l'ús de les dones com a ciutadanes pel fet de votar] de Girona i les comarques a manifestar-se cívicament per Esquerra Republicana de Catalunya". En el conjunt d'Espanya van guanyar les dretes. Tenia raó Esquerra amb la temença conservadora del vot femení? És evident que el vot femení no sempre fou conservador ja que va resultar decisiu en la victòria del Front Popular el 1936, tal i com demostra la historiadora i catedràtica de la Universitat de Barcelona Mercè Vilanova en el seu estudi *La participación electoral y el voto de las mujeres durante la Segunda República en Cataluña*. Per Vilanova, la causa fonamental de la victòria conservadora del 1933 s'ha de cercar en la divisió dels partits reformistes republicans que presentaren candidatures separades. Aquesta divisió entre l'esquerra i el centre-esquerra és el que donà el triomf a la dreta i no el suposat vot conservador de les dones, com ho demostra el resultat dels escrutinis: "Els índex de correlació han clarificat allò que ja mostraven les xifres absolutes, és a dir, que el 57% dels vots de les esquerres no podien ser només vots masculins. Això hauria representat, una societat no dividida en classes socials sinó en sexes amb alternatives diferents: els homes a favor de la reforma i les dones a favor de la reacció conservadora".

Tan *Diari de Girona* com *L'Autonomista* van publicar en les seves edicions del 20 de novembre els resultats per la circumscripció. Apareix una única dona, Carme Martí Banqué que es presenta pel BOC. Obté 4.267 vots. A Girona ciutat 443. Qui era Carme Martí Banqué?[12] Modista i militant del BOC de Barcelona va ser, juntament amb Maria Recasens, les dues úniques dones que s'havien presentat a les eleccions al Parlament de Catalunya del 20 de novembre del 1932 per la ciutat de Barcelona. Martí Banqué es va presentar a les eleccions a les Corts generals del 19 de novembre del 1933 per la demarcació de Girona. A la premsa del POUM no prolifera la qüestió del sufragi femení i sí ho fa és per boca de les militants dones que opinen al respecte. En aquest sentit, Clara Font ho planteja en un article al setmanari barceloní i òrgan oficiós del BOC, *L'Hora* (21.05.1931) titulat *La dona vol o no vol el vot?* just quan fa una mica més d'un mes de la proclamació de la Segona República. Clara Font no dóna per bo l'argument que la política sigui només qüestió d'homes i es demana si les dones han tingut, fins aquell moment, cap oportunitat d'accedir-hi. I les que ho havien fet o volien fer-ho no comptaven tampoc amb cap aparador ni publicitat per part dels mitjans. Si bé la candidatura del BOC apareix publicada el dia abans en publicacions comarcals com per exemple la revista de Ripoll *Altaveu* (18.11.1933) o a *La Costa Brava* (18.11.1933) de Sant Feliu de Guíxols, no es fa referència, tampoc a les dues capçaleres de la ciutat de Girona, del fet inèdit d'una dona en una llista electoral. Electora i elegible. Comparant-ho amb la premsa barcelonina del novembre del 1932, amb motiu de les eleccions catalanes, ni Maria Recasens ni Carme Martí Banqué tampoc van ser objectiu de reportatges o entrevistes. La premsa no va atorgar un protagonisme especial, diferencial, a la dona com a figura política, com elegible, però en canvi se la fa directament protagonista quan se l'apel·la com a electora, en la propaganda electoral que es publica a la premsa gironina els dies previs de les eleccions del 19 de novembre del 1933.

De la premsa de l'hemeroteca podem treure'n part del mirall de la societat dels anys trenta però també es reflexa en el cinema. Des de finals dels anys vint, i durant l'època daurada dels grans estudis, Hollywood va bastir una prolífica sèrie de pel·lícules amb *mostre enamorat*, de les que sobresurt el clàssic *King Kong*. És la gran estrena cinematogràfica del 1933. Segons es pot llegir a la cartellera del diari barceloní *La Rambla,* l'endemà de les eleccions, el 20 de novembre, al Tívoli, s'estrenava *King Kong*. Als cinemes de Girona, el *King Kong* protagonitzat per Fay Wray no arribaria,

[12] A *Las militantes del POUM* (Editorial Laertes, 2018) Coignard, Cindy

just un mes després, fins el 20 de desembre, al Teatre Albèniz. A *L'Autonomista* (20.12.1933) es podia llegir en castellà la sinopsis alhora que en destacava els efectes tècnics per aconseguir fer creïbles els monstruosos animals i el gegantí goril·la, els moviments del qual, "aspecto y proporciones son algo nuevo y difícil de superar en todo escenario conocido" i afegeix de la pel·lícula que és un "alarde de técnica cinematográfica en la adaptación de la fantasia de Edward Vallace, pel·lícula en su aspecto, muy notable, de la RKO". L'estrena de *King Kong* provocarà una certa polèmica entre les dues capçaleres gironines. "Podrà éser tan impressionant com vulgueu (hi haurà qui no li trobarà gens), però el cert és que cinematogràficament és una de les pitjors obres que hem vist d'un temps ençà". Ho escriurà el crític del *Diari de Girona (*22.12.1933) per acabar dient que és "llastimós que les empreses de la nostra ciutat els hi donguin favorable acolliment". El representant del Teatre Albéniz, Martí Batallà el va replicar a través de les pàgines de *L'Autonomista* (27.12.1933): "Estic conforme que no us hagi plagut, però no ho estic que amb autoritat suprema pretingueu monopolitzar el ecriteri de tothom; sou injust i fins inconseqüent". Hi haurà una nova rèplica a *Diari de Girona* (28.12.1933) sota el títol *El dret de crítica* en el que el crític defensa l'exercici "d'emetre un judici" de forma lliure. I conclou que no significa que el crític tingui la pretensió d'ésser infalible. La pel·lícula, un clàssic de l'època daurada dels grans estudis, té una altra lectura feminista: la que entronca amb el mite de *La Bella i la Bèstia i* amb les lògiques patriarcals. Anne, la protagonista, és el prototip de feminitat que encarna a la dona com a perdició i objecte bonic a posseir. Kong, per la seva banda, respon a la masculinitat hegemònica que és paternalista i protectora.[13] En l'assaig *Teoria King Kong* (Virginie Despentes, L'Altra Editorial 2018) la seva autora reformula el mite des d'una reelectura feminista capgirant el model imperant de dona: "Jo, com a noia, m'assemblo més a King Kong que a Kate Moss". El discurs emancipador de Virginie Despentes comença per apropiar-se de la figura del goril·la per concebre una nova idea de feminitat que representi fortalesa i seguretat davant d'un món que obliga a lluitar per fer-s'hi un lloc propi. En els anys trenta, però, els cànons imperants eren els que es recullen com a notícia de frivolitat a l'edició de *La Rambla* del 20 de novembre del 1933: "A Hollwyood s'adverteix una decidida predilecció per les noies que estan bé de carns (…) els clients masculins dels cinemes dels Estats Units s'han declarat a favor de les noies rodonetes i dóna mostres d'haver-se cansat de les artistes de caderes

[13] *King Kong. 75 años después* . Col·lectiu (Edicions Valdemar, 2008)

estretes i bust de planxa” A la pàgina anterior, a la premsa barcelonina també es podien llegir els resultats electorals de la circumscripció de Girona, inclosos en un llistat per poblacions i capitals de comarca amb el títol “Resultats a Catalunya”.

De l’emancipació de la dona se n’escriuran articles més *contundents*, si ho comparem amb les dues capçaleres gironines, al setmanari i òrgan oficiós del BOC, *L’Hora.* A tall d’exemple, l’article publicat l’abril del 1931: "abans d’alliberar-se del jou del burgès, ha de fer-ho del pare, del mascle... la dona lograrà la total emancipació el dia que faci vida sexual havent allunyat el perill de la concepció indesitjada”. En tot cas, els mètodes anticonceptius o per frenar aquesta “concepció indesitjada” s’anunciaven a *L’Autonomista* (27.12.1933) en una publicitat, com a mínim críptica, amb frases que prometien la tornada de la regla *suspendida* i “sense cap perill”. És el cas de les Perlas Femi (hi havia altres marques com Perlas Victoria) que es poden consid-

LA REGLA suspendida volverá rápidamente y sin peligro con perlas FEMI.
De venta: Doctor Andreu, Segalá y farmacias. Se manda reservadamente por correo certificado, enviando Ptas. 14'50 al concesionario, BASTARD calle de Pablo Iglesias, 13. Barcelona.

CARBONS MINERALS
Per a calefacció central, estufes i cuines, utilitzeu els de la casa
LLUIS SIBILS
de
Sant Feliu de Guixols
ANTRACITA, NOUS FENIX, etc.
Per encàrrecs a GIRONA
dirigiu-vos al MAGATZEM DE FUSTES
Carretera de Santa Eugènia, 44
(davant l'Estació d'Olot)
Telèfon, 295

MARTI BATALLA
Girona, 23-XII-1933.

Defiéndase
de la terrible enfermedad llamada
APOPLEGIA
(FERIDURA)
que tanto invalidez y muertes ocasiona
+++
Para preservarse de ella es necesario que su sangre circule con perfecta normalidad; lo que conseguirá Vd. si usa en cada cambio de estación, el antiguo y legítimo producto vegetal e inofensivo
ANTIAPOPLÉTICO BERDAGUER
Síntomas que se experimentan antes de sobrevenir un ataque de Apoplegia (Feridura). Parálisis, arteriosclerosis y demás enfermedades derivadas de una defectuosa circulación de la sangre: hormigueos, calambres o rampa, vértigos, sueño intranquilo, zumbidos en los oídos, vértigos, dolores de cabeza, sofocaciones, falta de tacto, pérdida de memoria, debilidad, dificultad en el hablar, carácter irritable, etc.
Si nota Vd. algunos de estos síntomas, es señal evidente de que está Vd. predispuesto y en constante peligro de ser atacado de la APOPLEGIA o de alguna de las antedichas enfermedades. Se librará Vd. de ellas, tomando sin dilación nuestro específico ANTIAPOPLÉTICO BERDAGUER, desaparecerán con su uso dichas sintomas y alejando la posibilidad del ataque, evitando con ello la predisposición de una muerte repentina.
Si por desgracia ya padece Vd. alguna de dichas dolencias, no desconfíe y emplee nuestro especial medicamento que, a juzgar por el sinnúmero de curaciones obtenidas con el mismo, posiblemente logrará que su enfermedad sea vencida por completo.
De venta en Gerona: Dr. Rocia, Plaza del Oli. — Dr. Pérez Xifra, Alexandre, 2 y 4, y demás farmacias.
Informes y prospectos: J. González Núñez, calle Sepúlveda, 170. Teléfono 31135. Barcelona.

erar les precursores de l’actual “pastilla de l’endemà” o “píldora del dia després”. En el cas de l’anunci publicat a la premsa gironina, les pastilles, s’havien de reservar en farmàcies i a través de correu certificat enviant 14,50 pessetes a la casa concessionària de nom, prou eloqüent, “Bastard” situat al carrer de Pablo Iglesias, 13 de Barcelona.

1934

Les primeres eleccions municipals catalanes en igualtat de condicions

A Girona, el gran esdeveniment social del 1934 va ser la inauguració del Cafè Savoy, al costat del Gran Hotel Peninsular, tenint en compte el gran ressó que se'n fa la premsa. Així es recull a la pàgina femenina *Elegàncies* que publicava *L'Autonomista* en la seva edició del 8 de desembre de 1934. L'articulista Bernat de Curella visita les obres i conversa amb l'arquitecte que li mostra els plànos. Savoy serà "un racó amable on s'hi pugui deixar transcórrer unes hores. Un lloc de benestar on l'esperit reposi; espècie d'oasi en el tràfec de la ciutat tumultuosa". Conclou que "Un establiment com Savoy mancava a Girona i, ara, hi serà d'una faisó esplèndida". La pàgina, adreçada a les lectores, i sota l'avantítol de "Feminisme" hi ha una fotografia de Josephine Roche on s'explica que, propietària de les mines de carbó de Colorado, és també "ministre" de Finances del President Roosevelt als Estats Units. L'altra imatge femenina de la pàgina és la de l'actriu Anna Sten, provinent del cinema rus que fa carrera als Estats Units. Dos *models* de dones. No serà fins el 29 de desembre del 1934 de la gran inauguració del Savoy però la premsa n'avança ja dies abans el tipus de "bar americà" que serà. S'explica a *Elegàncies* (22.12.1934): "En el mostrador es despatxaran tota mena de fiambres, des de la botifarra catalana, al pallastre rostit, passant per les varietats més exòtiques. En aquest taulell es podrà fer el millor menjar fred, amb la més àmplia diversitat i variació. "L'amant d'estar-se una llarga estona en el cafè trobarà ací el lloc amable on deixar córrer unes hores saborejant un bon moka i deixant que el fum del cigar dibuixi, en l'aire, vagues siluetes de fantasia". A la mateixa pàgina s'anuncia com "Serà el predilecte de la gent chic";

Abans però que el Savoy es convertís "en el cafè-bar moderníssim i chic", els gironins i les gironines van anar a votar per primer cop càrrecs locals amb les eleccions municipals a Catalunya del 14 de gener dels 1934, ja que la competència d'eleccions locals va ser transferida a la Generalitat amb l'Estatut del 1932. Per remarcar la importància de la convocatòria, el dissabte 13 de gener, el president Lluís Companys s'adreçava al conjunt de la població catalana des de les ones de Ràdio Barcelona per recordar que les eleccions "tenen una significació nacional, ja que són les primeres, la data i el sistema de les quals l'han determinat, només les Corts Catalanes, filles del

sufragi del nostre poble, i el Govern de la Generalitat de Catalunya". Segons el doctor en Història Raimon Soler Becerro de la Universitat de Barcelona, les eleccions municipal del 1934 tenien un valor afegir important "ja que van ser les primeres eleccions municipals de la nostra història en què les dones van poder participar-hi amb igualtat de drets respecte els homes". Per molts va ser, arran de la crisi d'Esquerra i la derrota de les forces d'esquerres a Catalunya -a excepció de les circumscripcions de Girona i de Barcelona- els comicis es van acabar plantejant com la segona volta de les eleccions del 19 de novembre del 1933. En aquest sentit, la mobilització es va intensificar tant des de la Lliga i de les drets en general com per les esquerres, i la campanya electoral va ser bastant tensa i bruta no només a Barcelona sinó en moltes capitals de comarca com assenyala Soler Becerro. Hi va haver incidents entre els electors, sobretot protagonitzats per monges i capellans i la conflictivitat va ser la tònica de la jornada electoral. Un dels fenomens més habituals va ser el trencament d'urnes. A les comarques gironines n'hi va haver a Sant Privat d'en Bas, Albons, la Tallada d'Empordà, Viladasens i Sant Julià de Ramis.

L'Autonomista

Diari Federalista Republicà i d'Avisos i Noticies - Es publica a la tarda

Any XXXVII Girona, Dissabte, 13 de Gener de 1934 Núm. 9.69

L'Esquerra ha parlat al poble: la Lliga no ha tingut pit per fer-ho

L'epíleg

Dones: Obreres:

Les monges volen votar contra els teus interessos.
VOTEU vosaltres per defensar-los.

VOTEU la candidatura d'ESQUERRA

L'obra cultural del primer Ajuntament republicà de Girona

Postal

La premsa gironina recull aquest ambient de conflictivitat previ amb titulars com el que publica *L'Autonomista* (13.1.1934): "L'Esquerra ha parlat al poble: la Lliga no ha tingut pit per fer-ho". I una crida molt directa a les dones obreres en portada: "Les monges volen votar contra els teus interessos. Voteu vosaltres per defensar-los. Voteu la candidatura d'Esquerra". Entre l'argumentari de *L'Autonomista* alhora de demanar el vot per la candidatura d'Esquerra es posa en valor l'obra cultural "del primer ajuntament republicà de Girona". I en aquest relat es destaca la creació de les escoles de Pont Major, Monjuic…i en general de la política educativa municipal. També s'apel·la al votant practicant d'esport amb un anunci en el que s'enumera les accions fetes pel "primer ajuntament republicà de Girona" en relació a l'esport. La crida a la participació és una constant. Així en la pàgina 5 de la mateixa edició de *L'Autonomista* (13.1.1934) es pot llegir un anunci en el què es demana a "Ciutadans! i Ciutadanes! a sortir tots al carrer" per "assegurar el triomf". S'estrenava una comèdia musical espanyola, *Boliche* (1933) i a les noies que anessin al teatre Albèniz se'ls obsequiava amb el programa de mà amb les lletres de les cançons.

El *Diari de Girona* (13.1.1934), en canvi, qüestiona el balanç de tres anys de govern esquerrà a l'ajuntament contraposant el que prometia per les eleccions del 1931 amb el resultat. En una editorial titulada *L'hora decisiva* fa una crida a "inspirar el seny pairal que s'ha imposat sempre en els moments decisius" i demana el vot i la victòria per a la llista de la Lliga Catalana. "Contra els fets que proclamen absolutament els desencerts de l'Esquerra, res hi valen les propagandes d'un obrerisme pujat de to; contra les xiffres que diuen eloqüentment com s'ha augmentat el dèficit municipal, res hi valen els propòsits d'una austeritat per l'avenir", es pot llegir en l'editorial. Hi ha propaganda electoral que busca el vot de l'elector catòlic però també anuncis dirigits als comerciants i industrials en els que s'assegura que "l'ajuntament esquerrà: no paga les vostres factures; us te endogalats pels impostos i fa crèixer el deute municipal". En resum i en titular en negreta s'escriu: "No voteu els mals administradors de l'Esquerra". No es dóna cap missatge específic a la dona alhora d'exercir el vot, com si fa *L'Autonomista* fent una crida a les obreres.

El vot de les monges

Amb un triomfalista "Visca la República!", *L'Autonomista* (15.1.1934) de l'endemà de les eleccions destaca també amb portada que el vot de les monges va provocar nombrosos incidents, algunes de les quals van ser detingudes "per votar en fals" i que "les dretes s'emparen en el pistolerisme". Es recalca l'actitud de l'element religiós. "Ahir, per part d'alguns religiosos, va haver-hi una actitud temerària inspirada per provocadors del desordre".L'article detalla dos casos. El primer, quan "moltes religioses es proposaven votar suplantant la personalitat d'altres membres de l'ordre que per diverses causes no podien sortir a les urnes". I el segon, quan dues monges del convent de les Dominiques del carrer del Nord van voler votar amb una cèdula que no els hi pertanyia; en l'atestat una reconeixa que realment utilitzava un document que li era aliè. La crònica de la jornada electoral a Girona continua amb la detenció i posterior alliberament del candidat carlí Josep M. Vinyes per haver amenaçat amb una pistola a un elector. El diari acusa directament a la Lliga dels incidents, "des de la suplantació de votants, a l'ús de la pistola" i la titlla de "mancada moral política". Amb tot, però "Girona ha respost magnificament a la vibració esquerrana de l'hora en tot Catalunya". Així, en els resultats publicats en el diari, a tota la circumscripció, l'Esquerra guanya en 142 pobles i les dretes en 41. A Girona ciutat, però la Lliga compta amb 3.788 vots i Esquerra, 3.741. La resta de resultats són: Acció Catalana (376); Bloc Obrer i Camperol (172); Radicals (165) i Dreta Agrària (152).

També un titular de "Victòria!" es llegeix al *Diari de Girona* (15.1.1934). En el resum de la jornada electoral es destaca que "l'absència de l'autoritat, les coaccions de l'Esquerra i les amenaces dels pistolers, no poderen impedir el triomf de la candidatura d'Unió i Defensa Ciutadana". També es remarca que els incidents foren nombrosos, particularment quan acudien a votar les monges. El relat del vot de les monges s'explica des d'una altra òptica: "El senyor Santaló en persona sostingué nombrosos incidents amb les monges i els ciutadans que indignats amb el que amb elles es feia es disposaren a defensar-les". El diari explica que els esquerrans insultaven a totes les "senyores" assenyalant que eren monges i que no havien de votar. "Una mare i filla, ciutadanes digníssimes, es dirigien a depositar el seu vot i el propi Santaló estirà grollerament el vel que la de més edat portava al cap creient-se que era una monja." Continua la crònica del *Diari de Girona,* dient que la filla "en veure així tractada la seva

mare, per un personatge tan important, en un gest de reacció, de dignitat femenina, administrà a tot el senyor exministre, dues sonores bufetades".

Aquest incident va ser contestat per *L'Autonomista* (16.1.1934) en un article titulat *Fantasies i insídies* en el que remarca "l'escassa serietat i el nul control polític de *Diari de Girona*". Fa referència al fet que "Santaló fos bofetejat per una electora". "Qui amb sentit comú pot acceptar tan peregrina suposició?", assenyala la capçalera. Però considera més greu de la ressenya electoral de "l'òrgan de la Lliga" quan afirma que "l'assalt a un col·legi fou a càrrec de pistolers a sou de l'Esquerra". El to de l'article puja fins al nivell de considerar l'escrit de *Diari de Girona* de "canallada" amb lletres majúscules. Sobre els incidents protagonitzats per les monges, considera *L'Autonomista* que van sortir a votar coaccionades per la dreta i contra la seva voluntat i en aquest sentit es demana si aquest és el "catolicisme abnegat i pulcre d'aquestes dretes". En les notícies breus de *L'Autonomista* (17.1.1934), una de successos sota un titular que actualment no passaria cap codi deontològic, *Les delícies del matrimoni* la denúncia d'una veïna d'Arbúcies, Empar Puig, al seu marit , Joan Palou, per amenaces de mort. Al "furibund marit" se li va trobar un ganivet de 18 centímetres de fulla per quatre d'amplada, especifica la notícia, "amb el qual pretenia donar mot a la seva esposa". Compartia pàgina amb la publicitat de Perruqueria Palou, que feia permanents a 10 pessetes.

Consciència política de la dona.

Tres anys des que s'havia aconseguit el sufragi femení i dues eleccions en les quals les dones tenien els mateixos drets que els homes però "dona i política" continuava essent, un dels temes del moment. Així es reflecteix en l'article que Agustí Cabruja (1911-1983) -cofundador de la revista *El Poble de Salt* i redactor del diari i militant d'ERC- va escriure a *L'Autonomista* (11-7-1934) amb el títol "La dona catalana i la política". Cabruja posa èmfasi en el fenomen de la creació de "seccions i entitats femenines en un sentit polític i social" en pobles i ciutats i hi interpreta el "despertar" de la dona per "aquesta causa noble i enlairada que és la màxima preocupació dels homes" que és la política. En l'article remarca que en gairebé totes aquestes agrupacions són de caràcter "republicà, catalanista i esquerrista" i cita algunes de les dones que les lideren a Barcelona com és el cas de Dolors Bargalló d'Esquerra Republicana.

Agustí Cabruja assenyala el feixisme com a l'enemic comú i pel qual es necessita que "les nostres companyes sentin com ami els deures de ciutadania i tinguin consciència plena". El periodista remarca que "la dona en la política es troba encara en les beceroles" pel que considera que és necessari "l'ajut de les nostres lliçons". En aquest sentit Cabruja s'afegeix a la missió, com si fossin pigmalions, d'educar les dones en política, entaulant-hi converses. Menciona a Llibertat Serra, "jove professora i propagandista dels ideals d'esquerra", quan li reclama una posició d'igual a igual en les relacions home-dona: "Gairebé mai heu vingut a nosaltres a parlar-nos de tu a tu; poques vegades ens heu fet participants de la vostra joia o de la vostra indignació per un afer social. I si alguna vegada us n'hem preguntat quelcom ens heu respost amb la clàssica frase: Deixeu-ho estar; són coses d'homes. I per què són només vostres, si ens afecten a tots?". Agustí Cabruja li dóna la raó.

1935
En qüestió

En un article de *L'Autonomista* (10.1.1935) es posa en qüestió el vot femení. L'articulista, sense signatura, recalca que es necessita una revisió argumentant el suport dèbil que va tenir: "triomfés a la cambra per una majoria circumstancial de vots socialistes, de reaccionaris i d'alguns republicans en contra dels vots republicans". Els matisos vénen a continuació, prenent de nou la tesi de Victoria Kent: "no som oposats, en principi, com a ideal, a la participació de les dones en la política, però creiem que ha d'ésser condicionada i progressiva". La raó de pes, diuen, és "l'experiència que ha demostrat la realitat dels nostres temors, de què la dona espanyola, decidiria amb els seus vots greus problemes polítics i religiosos, amb una sola visió del mateix: el religiós". La dona, considera l'articulista, amenaça la República espanyola. Del mateix tarannà és l'article de Gabriel Alomar de *La Humanitat* que reprodueix *L'Autonomista* (4.4.1935). Titulat "Després de la crisi", considera que la reacció de les eleccions del 19 de novembre del 1933, motivada, entre altres causes, per l "inexperiència del sufragi femení" està superada. I els governs constituïts des d'aleshores han fracassat en els seus objectius, un dels quals és l'ampliació de les bases de la República. Dos dies després, el 6 d'abril del 1935, al Teatre Municipal de Girona es proclamava, amb un festival amb ball inclós, la Pubilla de Girona del 1935. Les senyores i senyoretes tenien en-

trada gratis, en una estratègia que encara practiquen en alguns casos i en funció de quines nits algunes discoteques. L'Orquestra Jazz l'As d'Anglès amenitzava la ballada. *L'Autonomista* (8.4.1935) es fa la crònica del festival-ball promogut pel diari. L'escolida és Alexandrina Soy Fortià "bellesa de 18 anys". "La pubilla de Girona 1935 ballà alguns balls amb distingits joves que es disputaren aquest honor". "Cal remarcar el magnífic pentinat que lluïa la senyoreta Alexandrina Soy, d'alta fantasia moderna, modelat pel capilartista gironí Antoni Gamell". No hi ha cap fotografia de la protagonista de la nit.

1936

Rivals periodístics i polítics

Les eleccions generals del 16 de febrer del 1936 són les últimes abans del cop d'estat de Franco del 18 de juliol. Les dues capçaleres gironines eixamplen, en els seus articles, aquesta hostilitat i distància ideològica que es comença a fer viva amb els fets del 1934. A *Diari de Girona* (15.2.1936) es fa un crit a portada amb el titular "A votar, a votar per Catalunya" : No s'apel·la específicament al vot la dona, sinó es fa una crida al vot de la dreta des d'un punt de vista econòmic i social i es dirigeix als diferents estaments socials. Per una banda al "comerciant" preguntant-li: "Ja saps el que t'espera si triomfen les esquerres?" "I els socialistes i comunistes serien indiscutiblement els àrbitres del poder si triomfessin les esquerres". A "l'industrial" se l'amenaça

amb inestabilitat social si hi ha un "triomf de les esquerres demagògiques": "pertorbació, desordre, crisi de confiança, inestabilitat" i en conseqüència "col·lapse econòmic". Al "treballador del camp", a la classe popular, el diari de dretes li demana en què el van afavorir les esquerres alhora que li recorda que el van "enganyar" amb "promeses fantasioses" les quals "no les podien complir". Finalment la capçalera es dirigeix al propietari i a l'obrer. Al primer li assenyala que les esquerres són "una amenaça contra els interessos legítims del propietari". Més extens és l'escrit dirigit a l'obrer. Qüestionant que el vot a les esquerres afavoreix l'interès de la classe obrera, *Diari de Girona* afirma que les esquerres són "veus de sirena dels falsos redemptors de la classe treballadora". Per argumentar que que signifiquen crisi econòmica i no "benestar de l'obrer". En aquest argumentari, en cap moment es fa referència al progrés cultural dels anys de la República, es conclou amb un imperatiu: "No podeu votar les esquerres". A la tercera pàgina, la propaganda es fa imatge: la d'un dit assenyalant la urna, s'impera la següent ordre: "Voteu el front català d'ordre. És un deure". La rivalitat, de posicionament, entre les dues capçaleres es fa evident quan en portada *Diari de* Girona recull frases extretes de *L'Autonomista f*ent al·lusió als fets del 6 d'octubre. L'única *presència femenina* de la portada del *Diari de Girona* en l'edició del dia abans de les eleccions és l'anunci de l'escola de tall i confecció d'Anna Ferrer. Amb el mètode Martí, garanteix que en tres mesos de cursar els estudis ja es pot obtenir el títol de professora.

La segona pàgina del *Diari de Girona* (15.2.1936) es fa ressó dels mítings de la campanya electoral celebrats a capitals de comarca. Destaquen els actes celebrats a La Bisbal d'Empordà i a Banyoles on hi havia Paulina Pi de la Serra. (1906-1991), escriptora terrassenca, conservadora i catòlica practicant, activista a favor de la secció femenina de la Lliga Regionalista. L'escriptor i periodista Vicenç Villatoro, que la va tractar, considera que Paulina Pi de la Serra "era l'última supervivent d'un món millor, el d'abans de la guerra, que havia desaparegut". Representant d'aquest catalanisme il·lustrat, va tenir una filla amb Joan Estelrich, mà dreta de Francesc Cambó, amb qui va tenir una relació secreta ja que els dos eren casats i era impensable el divorci. Segons la crònica que en fa *Diari de Girona* de la visita de Paulina Pi de la Serra, juntament amb els candidats a la circumpscripció i també de Joan Estelrich, a l'entitat catalanista de La Bisbal L'Escut Emporità, "les dones bisbalenques hi eren en gran quantitat". "Parla en primer lloc la senyora Pi de la Serra, arrancant amb el seu verb

sempre inspirat els primers esclats d'entusiasme", assenyala el cronista A. Ventalló de qui va ser considerada el "Rossinyol" de la Lliga. Del seu pas per Banyoles, a l'acte del Teatre Principal, no se n'extreu cap comentari específic només que hi havia una "gentada innombrable" i els discursos "foren constament interromputs pels aplaudiments". Segons el cronista, A Begur, la reacció a Banyoles fou d'un "entusiasme mai vist".

Els dos diaris esdevenen premsa militant, com si fòssin òrgan de partit. Hi ha frases clarament opinatives com "El senyor Santaló ja s'ho veu perdut" a *Diari de Girona* mentre a *L'Autonomista* (15.2.1936) es pot llegir: "La genteta del *Diari de Girona* deia ahir amb un to seriós 'Aures de victòria'. Esperem dons a dilluns, entesos?". Del míting del Front d'Esquerres va reunir, segons destaca en la segona plana *L'Autonomista* (15.2.1936) "més de 3.000 ciutadans al Teatre Municipal" i "en una manifestació ciutadana com mai no s'havia vist". De la crònica de l'acte en sí, certes similituds amb l'actualitat, quan un dels oradors, el polític i advocat figuerenc Antoni Xirau (1898-1976, "adreça una salutació als presos i exiliats al govern de la Generalitat i en esmentar el nom de Lluís Companys, el públic, dempeus, tributa una sorollosa i perllongada ovació al legítim president de Catalunya". Quan és el torn del diputat Miquel Santaló fa referència a la campanya "propaganda indigna i fastigosa" que fa la Lliga a Girona i al·ludeix a un "periòdic gironí i a aquells periodistes que, sense escrúpols ni vergonya, col·laboren en aquesta campanya". "El senyor Santaló diu que a Girona hi han periodistes que fan de gossos", conclou. El front d'esquerres però no convida cap oradora de la secció femenina en l'acte. Amb tot, sabem que Maria Dolors Bargalló (1902-1980), militant d'ERC i destacada defensora de la igualtat de les dones i dels seus drets i una oradora singular, va fer campanya per les comarques gironines durant les eleccions del febrer del 1936. A *L'Autonomista* (14.2.1936) es recull la seva participació en "el míting d'afirmació republicana i esquerrista" que el 13 de febrer del 1936 es va celebrar al teatre de Palafrugell. *L'Autonomista* (9.8.1934) havia reproduït l'article que Bargalló havia escrit per *La Humanitat* (9.8.1934) amb el títol de *Congrés mundial femení contra la guerra i el feixisme. Dones de tot el món per les seves reivindicacions*. En l'article Bargalló, a propòsit del congrés que es celebrava a París, assegurava que hi havia molta feina per fer per arribar a obtenir els drets "que en justícia pertoquen a les dones". "Hem de trencar molts motllos vells per a poder crear la joventut femenina nova que podrà gaudir millor de tot allò que a nosaltres ens ha estat negat fins fa poc: la llibertat d'acció i de consciència", assenyala en l'article. Per Bargalló calia alliberar

"totalment la dona dels prejudicis i de la superstició si es volia obtenir quelcom". *L'Autonomista* (21.1.1933) també va reproduir, a la portada, l'article *Les dones i la beneficència* publicat a la pàgina femenina de *L'Opinió* (21.1.1933) en el que considerava que la participació de les dones per la política s'havia d'emmarcar en l'assistència social que tenia com a objectiu el bé comú i prescindint de "personalismes" i "desitjos d'exhibició". En aquest sentit, critica el model de beneficiència imposat per les dames de la dreta.

Respecte les eleccions generals del 1933 en què les dones voten per primer cop hi ha algunes diferències en la propaganda dirigida a la dona? *L'Autonomista* (15.2.1936) "actualitza" el que havia publicat tres anys abans. En l'anunci requadrat dirigit a les dones es pregunta: "Dones, ja recordeu què era la caiguda de la monarquia? La guerra d'Àfrica. Votar la candidatura de dretes és retornar als vostres dolors per la pèrdua del fill". Apel·lant a un discurs més empatitzador amb la lectora a la mateixa edició de *L'Autonomista* a la pàgina tres hi ha un article signat per Mon Milda titulat "Parla una dona". Amb un to abraonat i en el que clama per una "revolució femenina" disposades si cal a "aixafar l'home i conquistar amb l'estrella els drets que ens pertànyen" demana anar a votar amb tota consciència. I per l'articulista fer-ho significa "votar com un home" fent referència a "votar amb el cervell". És un relat alliçonador, carregat de tòpics en relació a una dona sense criteri i que exerceix el vot en funció de "la fotogènia i de la mirada temptadora dels diputats". En aquest sentit demana a "pensar serenament" i "votar amb consicència per assolir els ideals". I per acabar de reblar el to paternalista i de dependència masculina, conclou amb un "Alerta ciutadanes i que després els homes no puguin dir que hem fet una pasterada!".

"La República reconquistada. L'Amnistia, l'Estatut i la Democràcia han triomfat per la voluntat del poble". És el titular amb què *L'Autonomista* (17.2.1936) resumeix així la jornada electoral amb una alta participació, segons les cues d'electors vistes als col·legis dels carrers de la Barca i de Sant Pere. Del paper de la dona, la frase següent: "Les dones estaven enardides per votar a favor de l'amnistia que és la República". El llenguatge publicitari torna a adaptar-se al context polític tal i com va passar a les eleccions del 1933. Diu l'eslògan d'un anunci d'un aparell de ràdio: "En les dades electorals haureu vist els qui avui triomfen. Però els vertaders triomfadors de sempre en la ràdio són els aparells distribuïts per l'única casa especialitzada Radio Univers-Manuel Pla a la plaça Marquès de Camps". El lloguer d'un "esplèndid pis amb

sol tot el dia" al carrer Nou del Teatre, amb aigüa inclosa, costava 70 pessetes. Amb un títol amb referències actuals, Manuel Roset i Sala escrivia a *L'Autonomista* (18.2.1936) que "La caverna ha estat esclafada".

Diari de Girona (17.2.1936) manifesta la derrota, sense pal·liatius, en una editorial que titula "Després de la lluita": " Malgrat els esforços fets pels homes i organitzacions polítiques de matís dretà de la nostra terra (…) hem estat vençuts en la contesa d'ahir". També assenyala la inquietud que produeix "aquesta expressió de la voluntat popular". Conclou l'editorial demanant a tothom "dignitat" envers els "moments històrics que vivim". De la jornada electoral, la crònica destaca "la normalitat" i "tret dels petits incidents, que cal considerar com a naturals, donat l'apassionament que havien desvetllat aquestes eleccions, i algunes pràctiques d'obstaculització (…) la contesa electoral es desenrotllà dintre la major pau ciutadana". És remarcable com el diari gironí posa èmfasi en com es segueix l'escrutini electoral i les dades que actualitza el govern amb la popularització del mitjà de comunicació emergent dels anys trenta al país: la ràdio. En el relat periodístic de la jornada electoral no es fa cap nota específica al vot de les dones.

Dones: Noms propis

El fil de la recerca a l'hemeroteca amb un propòsit concret com és el debat del sufragi femení a la premsa gironina, es va desfilant amb noms propis de dones, que apareixen en breus referències a la premsa, però que demostren militància i participació política, per tant protagonistes de la Girona dels anys trenta. Hi ha un activisme polític femení, precisament una de les reclamacions que la premsa de l'època els qüestionava i demandava.

Breuement en tracem les dades aconseguides en un relat que esdevé gairebé un joc de matrioixques per fer-ne un breu perfil biogràfic. **Consol Garriga Pla**. El seu nom apareix a *La Opinió* del 15 de novembre de 1933 presentant-se per una de les candidatures a la circumscripció de Girona pel Partit Comunista Català. A les llistes finals publicades per la premsa gironina i en els resultats, però, no hi figura. Surt referenciada a *L'Autonomista* (13.10.1936) com a secretària femenina del Partit Socialista Unificat i junt amb **Joaquima Planas** com a representants de la UGT (28.03.1938) en

la constitució de la secció local per a mobilitzar les dones ja que els homes són al front. Consultant a l'Arxiu Municipal de Girona, actes de plens de l'ajuntament de l'època i documentació espasa però sobretot a partir de la informació trobada als censos municipals del 1932 i 1934 localitzo Esteve Garriga Pla, entenem que germà de Consol que comparteixen domicili al carrer Ciutadans, número 11. Esteve Garriga Pla figurava com a membre de la UGT i dirigent de la FETE. A *Els mestres de la República* (2006) de Salomó Marqués, Esteve Garriga Pla és un dels mestres republicans exiliats a Mèxic, on junt amb altres mestres com Roser Carreras, amb qui es casa en el trajecte en vaixell, va fundar el Colegio Instituto Cervantes de Tampico. Contactant amb l'escola mexica, es dóna testimoni de l'empremta que va deixar Garriga Pla a Mèxic. Una veïna del professor, Claraluz González, en guarda un excel·lent record, detallant aspectes de gran humanitat com quan explica que tan ella com les seves germanes van ser becades pel matrimoni català perquè els pares no podien pagar els estudis. Claraluz González no recorda cap germana Consol. No hi ha referències de Consol Garriga Pla en el Museu de l'Exili de la Jonquera. Desconeixem quin paper va tenir com a figura política a l'ajuntament de Girona. En un document del Partit Socialista Unificat (7.12.1937) Consol Garriga Pla havia de substituir **Angelina Compte Lliuró** en el consell municipal però al final no ho fa i el seu lloc l'ocupa Isabel Bueno.

Angelina Compte Lliuró forma part dels comitès d'ajuda de la reraguarda al Gironès i en aquest sentit realitza, com a oradora, diferents mítings a Fornells de la Selva, Cervià, Quart, Llambilles... (Front. 1937.08.11). Aquest comitè d'ajut el presideix Lluís Franquesa i de sotssecretària hi ha Joaquima Planas, a més de Consol Garriga i Angelina Compte. En aquest sentit, signarà diferents articles sota el lema "La dona a la reraguarda" en els que sota "l'esperit antifeixista" fa crides i col·lectes de donatius per ajudar als combatents (*L'Autonomista* 1937-10-01): "Teniu també allí, aquells companys de cafè, amb els quals havieu fet tanta gatzara, ja has pensat gironí que avui més que mai recorden la teva amistat i esperen la teva ajuda? Aquests companys lluiten avui amb un segon enemic que és molt terrible: el fred.". "Per tal que els combatents no es trobin mancats de roba d'abric, l'entitat La dona a la Reraguarda ha obert una subscripció a Ràdio Girona esperant que tots aportareu el vostre donatiu per humil que sigui". El diari republicà publica el llistat dels noms amb els donatius. En una publicació que ERC va realitzar *Dones d'ERC* (2007) durant la República, he localitzat que Angelina Compte figurava en el comitè executiu de la Unió de Dones de Catalunya i és

una de les vocals, a l'igual que Margarida Font del Grup Femení d'Esquerres de Figueres. La Unió de Dones de Catalunya, l'organització femenina antifeixista a Catalunya, va ésser creada arran del Primer Congrés Nacional de la Dona celebrat el 6,7 i 8 de novembre de 1937. La convocatòria estava signada per afiliades d'ERC, PSUC, UGT, CNT, Partit Sindicalista, ACR , Estat Català i Partit Federal Ibèric. Dona a la Reraguarda era una entitat. Angelina Compte Lliuró relata a *Front* (26.04.1938) un acte organitzat per la Unió de Dones de Catalunya a Girona d'aquesta manera tot posant de manifest la poca implicació de les dona gironina: ""Diumenge, en el precís moment de començar el magnífic acte organitzat per la Unió de Dones de Catalunya sonaren en la nostra ciutat les sirenes d'alarma. Les poques companyes allí assistents, doncs malgrat el gran nombre de l'element femení de la nostra ciutat foren poques les companyes que assistiren a l'acte ja que prefereixen anar al cinema o a passejar-se tranquil·lament per la Rambla…." En els censos municipals abans mencionats, no apareix. En canví sí un Francesc Compte Lliuró, sense concretar però ni edat ni ofici. Fent altres cerques he localitzat que segons un acord del 28 de gener de 1939, Angelina Compte Lliuró forma part de l'últim ajuntament republicà i és, junt amb Antònia Adroher, amb 23 anys els regidors més joves. Es troba en el cartipàs en representació del Partit Socialista Unificat. En aquest últim llistat surt com a natural de Figueres, nascuda el 1914 i no se sap la professió.

Quan des de la premsa dels anys trenta es qüestiona, doncs, la prepació i la cultura política de la dona, tot insistint que no tenen aquestes inquietuds, que se les ha de "desvetllar" políticament, el fet que en la recerca a l'hemeroteca apareguin noms de dones, en llistes electorals, demostra la consciència política de la dona gironina participant en la vida politica i social. Ho demostren la llista de regidores de les comarques gironines en els ajuntaments durant la Guerra Civil: Àngela Clos Batlle (1897-1988) de la CNT a Palafrugell[14]**;** Teresa Pons i Tomàs (1933-1988) de la CNT a Salt; Maria Banal, de la CNT a Banyoles; Casilda Sagaruy (CNT, Girona); Antònia Adroher (POUM, Girona), Maria Domènech (PSUC, Banyoles), Rosa Pujol (PSUC, Banyoles), Angelina Compte Lliuró (PSUC, Girona), Isabel Bueno (PSUC, Girona) i Àngela Moñino (PSUC, Girona).[15]

---

[14] *Àngela Clos Batlle. La primera regidora* Saurí Ros, M. Concepció (Associació Suport a la Dona de Palafrugell, 2012)

[15] *Mujeres en los gobiernos locales. Alcaldesas y concejalas en la España contemporanea,* Nielfa Cristobal, Gloria. (Biblioteca Nueva, 2015)

Premsa comarcal. Més enllà de Girona ciutat

Alt Empordà

La riquesa periodística de la premsa dels anys trenta es tradueix en les publicacions i setmanaris que s'editen a les principals localitats de les comarques gironines. El debat del vot de la dona també hi va ser present amb nombroses referències. De les quantificades, n'hem extret les qualitativament més destacades per configurar un petit mostrari del vast i ric teixit editorialista de l'època a la demarcació.

De referència a la premsa figuerenca destaca l'*Empordà Federal* (1911-1938), "un model de periòdic republicà i catalanista" segons la periodista i historiadora Anna Teixidor Colomer autora de la monografia *L'Empordà Federal 1911-1938 titulada "Amb la República al cap i Catalunya al cor".* El setmanari no va ser aliè al debat del sufragi femení i hi trobem un primer article *De feminisme* (14.06.1913) signat amb pseudònim, Velivole i en el que es mostra clarament favorable al vot de la dona: "No és tolerable que el sufragi universal que admet la candidatura de les mans d'un ximple o d'un borratxo, refusi el dret al vot a una dona de ciència o artista". L'articulista però considera que l'ànsia política ha de sorgir de la dona i "desgraciadament la dona catalana no s'ha desvetllat encara" i apunta però que s'ha de deslliurar de "rutines i prejudicis". El poder de l'Església i la figura, ombrívola, del confessor són elements contraris a l'argument favorable en l'article que signa Pere Bellostes *El vot a les dones* (29.7.1931) tot i que els hi reconeix "intel·ligència i aptituds intel·lectuals, que, a vegades, són superiors a la de qualsevol home". Tot i aquesta intel·ligència superior, diu l'articulista que la dona "s'impressiona en matèria religiosa molt fàcilment i poden suggestionar-la amb aqueixes fàbules de l'infern, del purgantori i d'una segona i millor vida". La participació activa de la dona en la campanya per l'Estatut de Catalunya del 1931 la fa valedora, "mereixen la confiança", del dret al sufragi segons es desprén en l'article *El vot femení per l'Estatut* (8.8.1931). La implicació política de la dona en aquesta campanya es destaca en la notícia sobre el míting per aconseguir signatures a favor de l'Estatut celebrat al Teatre del Jardí de Figueres on intervenen la periodista Lola Cos (1904-1992) i la bibliotecària Adela Riera (1900-1959). En la majoria d'articles es destil·len més contres que pros i el concepte clau és que la dona se l'ha de tutelar i no està preparada. A

El vot de la dona (15.1.1933) que signa Lídia Català, segurament un pseudònim, es considera la concessió del vot de la dona "prematur" però posa en el debat la qüestió de la formació política de la dona. Remarca l'article que si bé no hi ha perill de "dones clericalitzades" en una terra republicana com l'Empordà, l'alerta prové de "la desorientació" de la dona en relació en aquest àmbit. "Cal doncs, per tots els mitjans possibles, treballar per aquesta educació política femenina que ha estat negligida fins ara a l'Empordà". El polític, matemàtic i filòsof Alexandre Deulofeu (1903-1978) també hi dedicarà un article *El vot de la dona* (21.10.1933) en el que apel·la a la condició de mare alhora d'emetre un vot "just" que ha de ser per les esquerres: "Política d'esquerra vol dir evitar la misèria, aixecar el nivell de les classes proletàries (…)" i a qui pot interessar més vivament que a les mares, la creació d'escoles i d'organismes sanitaris destinats al perfeccionament dels infants?". I conclou amb la frase següent: "Seria tenir un concepte molt baix de les nostres dones, si dubtéssim dels seus sentiments humanitaris". El setmanari també entrevistarà Francesca Vergés d'Esquerra a *A les dones empordaneses* (21.10.1933). Sobre la dona i els càrrecs públics defensa, en paràmetres actuals, que no és qüestió de quotes sinó de preparació: "Entenc que la dona no pot anar-hi mentre no es tingui una visió ben clara del que aquella dona pot fer de bo. Posar-li per fer bonic no val la pena. El dia que hi hagi una dona que jo sàpiga que ha de realitzar una tasca eficient, no tindré cap recança a votar-la". Pel què fa a les eleccions del 19 de novembre del 1933, Francesca Vergés es declara convençuda que la majoria de dones seran votants d'esquerra. I fa diferències amb les dones militants de la Lliga, ja que per Vergés les "dones esquerranes senten els ideals mentre que les dones de la Lliga només ho són perquè és un partit de classe". En relació a la preparació de la dona, F. Batet en l'article *El vot de la dona* (21.10.1933) qüestiona també la preparació dels homes que exerceixen el vot des de fa temps però posa el focus en què l'educació és el pal de paller per la llibertat individual: "La manca de preparació que hi ha en els ciutadans ha estat sempre el fuell per on s'han mogut totes les forces reaccionàries del món". A *Les dones conscients* (28.10.1933) signat per Lídia Català, pseudònim, es recorda que la República ha estat "generosa" amb les dones i en l'article s'enumeren tots els contres que té el vot a la Lliga. En el mateix to, *A la dona de debó* (11.11.1933) de la mateixa autora, i en un article més extens, en quant al vot de les dones, apel·la a la diferències de classe, entre la "que reparteix el seu temps entre la modista i el perruquer", la que ho fa "entre les novenes religioses

de pompes teatrals i prèdiques de clergue castellà" per acabar sobresortint com a "dona veriable" la que no té lleure perquè el seu temps "el reclama la fàbrica i el taller, la llar i els infants". Sobre la dependència d'opinió d'una figura masculina, "el marit, el pare, el germà o el promès", és la conseqüència d'una mancança femenina en els coneixements polítics. L'article, que demana el vot a les esquerres, es clou amb els beneficis que ha comportat la República i en quant a la dona li recorda que ha creat "les assegurances de maternitat" i les opcions per progressar amb l'estudi. La crida a la participació activa de la dona en política és molt destacable a Figueres on Margarida Font Clot, presidenta del Grup Femení d'Esquerra, escriurà al llarg d'aquests anys diferents articles a l'*Empordà Federal* demanant a les dones que s'afilïn. En el diari catalanista i catòlic publicat a Figueres *La Veu de l'Empordà* (1900-1936) també hi haurà manifestos en aquest sentit com *Dones empordaneses* (16.1.1932) signat per Carme Viñas, Anna Torres de Jou, Margarita Raig, Montserrat Nebot i Guillermina Nebot, entre altres. En aquest cas, la crida és per incorporar-se a la secció femenina de la Lliga. En una publicació com *Vida parroquial d'acció catòlica empordanesa* es recordava a *El vot femení* (9.11.1933) el veto d'Esquerra a deixar les dones fora de les eleccions del Parlament català però s'insistia en l'influència que tenia la dona amb "la pacífica arma del vot".

Pla de l'Estany

De la premsa banyolina, sobresurt l'article que amb el pseudònim de Meliu de les Saques titula *Nosaltres les dones* a la publicació *El lluitador* (12.11.1933) en el que posa en valor el dret a vot de les dones aconseguit per unes "corts esquerranes, laiques i d'esperit liberal". Amb un to abrandat, demana meditar el vot pensant en l'educació i la cultura "imprescindiblement necessària" envers els fills: "Vegin tots els mascles que som mares i som dones amb tota la extensió del mot". Clamant el vot per les esquerres, clou l'article amb una frase final, pròpia d'oradora de míting, que deixa clar la preparació de la dona en una matèria en la qual generava dubtes: "S'ha dit que no sabrem fer bon ús del vot, cal que demostrem que sabem anar soles. No es creguin que tot siguin rates de sacristia". En el mateix to l'article *La llibertat de la dona* de la publicació *Renovació* (19.11.1933) en l'edició del mateix dia de les eleccions del 1933 s'argumenta a favor d'una dona que s'ha d'encaminar a conquerir la seva reivindicació

social. “No és una esclava, és una ciutadana i una companya de l’home dins de la família i dins la societat”. Assenyala els “enemics de la República” com els que mantenen la dona “en la misèrie, l’esclavitud, l’explotació i la prostitució”. En una prosa, entre consignes polítiques i poètiques, li recorda a la dona que “la revolució espanyola no és de sang, sinó d’idees” i el vot ha de permetre que la “fulla de la corona de llorer que porta la República floreixi amb ànsies de progrés, llibertat i justícia”.

Baix Empordà

A *El Bisbalenc* (1931-1932), on hi escrivia la poetessa Trinitat Aldrich (1863-1939) de la que Josep Pla deia que escrivia amb gràcia, d’una manera planera quan es distreia de la seva obsessió religiosa [16] es fa ressó de la recollida de firmes pel vot femení en un article el 8 d’agost de 1931. El to no deixa de ser paternalista quan es refereix que va ser “escaient, i feu la ronda de jovenetes Na Conxita Oliver, Modesta Colom, Maria Martí i Na Dolors Galceran, les que amb galania s’oferiren per aital empresa recollint 67 signatures”. La premsa baix empordanesa també inseria publicitat. n anunci de desoderant Glis-sel prometia a la senyoreta a qui s’adreçava que el desodorant “li evitarà la suor de sota l’aixella i el tacar-se els vestits”. El setmanari catalanista d’esquerra *Ara* que s’editava a Palafrugell abordarà en diferents articles al llarg del 1932 el fet que s’apartés a la dona de les eleccions al Parlament i ho atribuïa a una “altra maniobra de les dretes” (2.6.1932) que ara defensava més que mai el vot femení assenyalant precisament a les dones conservadores que ara fan campanya: “Aquella part de les dones que no han cregut mai en la democràcia, les que en temps de la monarquia no alçaren mai la veu demanant el dret al sufragi, són precisament les que ara porten pressa de votar, clamant en nom d’un liberalisme que en les tenebres del confessionari sempre els hi havien dit que era pecat”. *L’Onada*, que s’edita a Sant Feliu de Guíxols, dedica l’editorial *Sufragistes* (12.11.1932) a l’escamoteig del vot femení a les eleccions catalanes tot incidint en com la dreta ha posat el crit al cel invocant el dret d’igualtat, amb finalitats de rèdit electoralista: ““En ells no existeix el sentiment del dret. En ells sols viu l’impuls de la conveniència”. I afegeix: “Creuen que el vot femení s’inclinaria cap a la seva dreta. Confien que l’influència del confessor i les prèdiques dominicals de l’altar, àdhuc que les ordres sor-

[16] *Revista de Girona* (núm. 235, 2006) Cortadellas, Xavier

tides de la capelleta que el pastor d'ànimes alimenta en cada poble, tindrien prou eficàcia per a decantar el cor de les dones a exercitar-se en aquesta croada que es vol perseguir contra els infidels". L'editorial remarca però que la dona sap molt bé gràcies a qui té el dret electoral -"als homes de la República" i que d'haver pogut votar s'hauria decantat "pels qui l'han elevada a una condició de igualtat legal davant l'home; pels qui li han obert els camins de la seva redempció moral".

Al setmanari catalanista d'esquerra *Ara* s'hi publica *Al marge del vot femení* (9.6.1932) de F. Brunet que es pot considerar l'article més masclista amb frases com "La dona no és físicament apte per a certes activitats de la vida reservades únicament a l'home. I aquesta diferència entre els dos sexes com no ha de marcar-se en l'aspecte intel·lectual?". Per l'articulista, la sensibilitat fa diferent la dona que durant tota la vida, diu, està supeditada a la funció maternal, i "per tant gairebé sempre a mercè dels instints". Clou l'articulista: "En aquestes condicions l'entrada a la política -joc d'homes inventat per homes- de l'enorme massa femenina podria tenir conseqüències funestes".

A *El Programa* (21.5.1933), publicació del comitè comarcal federalista del Baix Empordà, s'anuncia un acte realitzata des de l'Agrupació Cívica Femenina, filial de la Lliga, dirigit a les dones en una conferència sobre els seus deures i drets. El conferenciant però era un home, Josep Maria Nadal, "un dels tants secretaris de Cambó", assenyala la publicació. L'argument de les diferències de dones segons les classes socials es posa en valor també a *El Programa* (29.10.1933) en l'article *El vot de la dona.* Com a representant d'Esquerra, Núria Oromí va participar en un míting a Sant Feliu de Guíxols tal i com es recull a *El Programa* (19.11.1933) i segons el cronista "captivà bellament a l'auditori amb el llarg i expressiu parlament". I continua dient que sobretot entre les dones "el que influirà certamen en les decisions de la lluita de diumenge".

Garrotxa

"L'escrutini gràfic d'unes eleccions a Olot és la processó del Roser". És una de les frases, prou exemplificadores del tarannà del vot a la capital de la Garrotxa, en l'article *El vot femení* publicat al setmanari republicà d'esquerra catalana *Acció ciutadana* (10.10.1931) i en el que si bé està a favor del vot de la dona considera que por-

ta tot el pes de l'Església. Signat per D. Salbert, resumeix la postura de les esquerres: "La nostra ideologia ens porta el ferm convenciment de que cal emcancipar la dona, tots els prejudicis que dins de la societat moderna la mantenen encara lligada (…) Dient emancipació de la dona, no volem significar solament unes determinades concessions fetes amb caràcter d'almoina, sinó que hi entenem la més completa igualtat social". A *La ciutat d'Olot*, setmanari d'informació catalanista republicà, Miquel de Garganta signa l'article *El vot femení en les properes eleccions* (4.6.1932) en el que es fa ressò de la negativa del vot a les eleccions catalanes per la por del resultat de les esquerres: "L'argument de Macià ha estat qualificat de pretext, de vella maniobra política. S'han alçat veus de protesta i fins s'ha arribat a acordar per un nucli d'agrupacions femenines de diversa significació adreçar-se al cap del govern espanyol…." L'articulista recorda però els beneficis que n'ha tret la dona amb la República: "La dona sap que en temps de la monarquia, com si el paganisme durés, civícament semblava tenir la condició d'esclava. El vot el deu a la república i sabrà demostrar que estima el seu esperit d'equitat.". Les publicacions catòliques aposten clarament pel vot a la Lliga i així al setmanari catòlic *El deber* (18.11.1933) es publiquen deu consells que "la dona cristiana ha d'observar en les eleccions".

Ripollès

L'educació com a element clau és l'argument repetit també a l'article *La política i la dona* publicat a *Clam popular* (23.1.1932) en el que no es qüestiona la capacitat política de la dona, per exercir els drets polítics i civils, de la mateixa manera que no es qüestiona la de l'home: "El problema de l'eficàcia del vot de la dona és un problema profundament social que s'ha de resoldre per una educació adient d'aquesta mitja humanitat, que intentà redimir el cristianisme i que ha estat i és tan injustament vexada, atropellada, mal entesa i desconsiderada fins els nostre dies, malgrat tenir, per raons naturals, igualtat de drets que el sexe brutal, que sol s'ha guiat en política per raons de força bruta." També a *Clam popular* (8.4.1933), que es defineix com un periòdic d'esquerra, defensor de les aspiracions liberals i democràtiques de Ripoll i de la seva comarca, un article signat per Casademunt Arimany posa èmfasi en la supeditació de l'home i en altres perills: "Un altre perill és el fanatisme i el sentimentalisme de la dona, reconegut de temps pels partits reaccionaris. La dona per temperament és conser-

vadora, inclús el metabolisme femení és ja a les cèl·lues germinatòries conservador, mentre en l'home aquestes cèl·lules són agressives". Permet, l'articulista, però donar un vot de confiança a la dona, una expressió implícita en la majoria dels articles de premsa: "Malgrat tot, cal confiar que sabran les dones fixar-se en què els partits que més guerres i persecucions han provocat i els que més protegeixen l'injustícia social i els que més temps han procurat mantenir-les en l'ignorància són els partits reaccionaris".

Al final, la dona "va votar bé".

Bibliografia

REAL MERCADAL, Neus (2006). *Dona i literatura a la Catalunya de preguerra* (Edicions Abadia de Montserrat)

GONZÀLEZ I VILALTA, Arnau (2006). La irrupció de la dona en el catalanisme (1931-1936) (Publicacions de l'Abadia de Montserrat)

MARTÍN I BERBOIS, Josep Lluís (2013). *Ignorades però desitjades: la dona política durant les eleccions de la Segona República a Catalunya.* (Edicions a Contravent)

ALTÉS, Elvira (2003). *Les periodistes en el temps de la República* (32, Vaixells de paper Col·lecció del Col·legi de Periodistes)

CARRÉ, Antonia i LLINÀS, Conxa (2008). *Les dones també fem la democràcia. 75è aniversari del vot femení a Catalunya.* (Mina Edicions)

TEIXIDOR I COLOMER, Anna (2011). *Amb la República al cap i Catalunya al cor. Empordà Federal 1911-1938* (Ajuntament de Figueres)

POLO, Irene (2003) *La fascinació del periodisme. Cròniques (1930-1936). Quaderns Crema.* (Article *El vot de les Llucietes* La Humanitat, 12-12-1931

ÁLVARO, Francesc-Marc. *Elles no podien votar* (*La Vanguardia, 21.11. 2013, pàg 24)*

CAMPOAMOR, Clara (2006); *El voto femenino y yo. Mi pecado mortal (Editorial Horas y Horas)*

NASH, Mary (*L'Avenç,* 1988); *La dona moderna del segle XX: la nova dona a Catalunya* ,

DUCH PLANAS, MONTSERRAT. *El gènere de la polis: la trajectòria de les dones en el catalanisme polític.*